

**MISSIÓ DE LA UNIVERSITAT I
CONFLUÈNCIES AMB EL MÓN
DE LA RECERCA LOCAL**

X ESPAI DESPUIG

11 de novembre de 2017, Sant Just Desvern (el Baix Llobregat)

MISSIÓ DE LA UNIVERSITAT I CONFLUÈNCIES AMB EL MÓN DE LA RECERCA LOCAL

X ESPAI DESPUIG

11 de novembre de 2017,
Sant Just Desvern (el Baix Llobregat)

INSTITUT **R**AMON **M**UNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

Patronat format per:

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

 CCEPC
Coordinador de Centres d'Estudis de Parla Catalana

Edita:
Institut Ramon Muntaner

Portada: Claustre del Centre de Turisme Cultural Sant Domènec de Peralada

Contraportada: Porxos de la Plaça Gran de Peralada

Fotos portada i contraportada: Arxiu Municipal de Peralada

© Les autores i els autors

Responsable de col·lecció: Maria Carme Jiménez Fernández

Responsable d'edició: Carles Barrull Perna

Correcció: Pineda Vaquer Ferrando

Imprimeix:
Gràfiques del Matarranya. Calaceit

ISBN: 978-84-617-602?-?

Dipòsit legal: T-0000/2018

SUMARI

Deu edicions de l'Espai Despuig i els vincles –haguts i per haver– entre recerca local i universitats <i>Narcís Figueras Capdevila</i>	7
Els ateneus, universitat popular <i>Xavier Filella Fargas</i>	13
Missió de la universitat i confluències amb el món de la recerca local <i>Francesc Xavier Grau Vidal</i>	19
Confluències entre la universitat i el món de la recerca local <i>Enric Saguer Hom</i>	29
Missió a la universitat i confluències amb el món de la recerca local <i>Queralt Solé Barjau</i>	41
Ronda d'intervencions i preguntes X Edició de l'Espai Despuig organitzat per l'IRMU	51

Deu edicions de l'Espai Despuig i els vincles –haguts i per haver– entre recerca local i universitats

Narcís FIGUERAS CAPDEVILA

Membre del patronat i del consell de direcció de l'Institut Ramon Muntaner i professor de la Universitat Oberta de Catalunya

L'Espai Despuig, creat per l'Institut Ramon Muntaner el 2004 com un espai itinerant de circulació d'idees, ha cobert una primera etapa de deu edicions, que ha tingut dos trams. Entre 2004 i 2009 en edicions anuals celebrades a Tortosa, Solsona, Gavà, Vilafranca del Penedès, Garcia (a la Ribera d'Ebre) i Sitges, i a partir de 2011 de manera biennal amb celebracions a Lloret de Mar, Otos (a la Vall d'Albaida, al País Valencià), Peralada i Sant Just Desvern.

A partir de la propera edició l'Espai Despuig reprèn el seu camí, mantenint i renovant els objectius fundacionals i també desplaçant-se pel territori. Ho farà, però, en unes altres dates i seguint les assemblees de la CCEPC. Esperem que sigui una etapa plena de profit per als seus organitzadors i participants, que aportí idees noves per la món dels centres d'estudis, promogui encara més el seu arrelament a l'entorn i millori el servei que presten a la societat.

Al llarg de la seva trajectòria fins ara, policèntrica com el país mateix, complet i divers, al qual vol servir, l'Espai Despuig ha dedicat les seves taules de conversa i diàleg a temàtiques molt variades, sempre partint dels vincles del moviment dels centres d'estudis locals i comarcals i la recerca feta des del territori amb altres realitats i fenòmens de la cultura contemporània: l'explosió i aprofitament del patrimoni, la divulgació de la recerca, la dinamització de l'entorn, els nous objectes de recerca, les relacions amb les múltiples administracions que actuen sobre el territori, el món de l'educació, la cooperació amb els equipaments culturals, els reptes de l'associacionisme i les noves oportunitats que ofereixen els canvis en el mapa polític als diversos territoris on el català és llengua pròpia.

L'Espai ha estat des dels inicis una oportunitat de debat, de contrast i de reflexió conjunta, alhora que es convertia progressivament també en una ocasió d'obrir

perspectives per a l'acció immediata de l'IRMU i del sector dels centres d'estudis. En l'edició de 2017, celebrada a Sant Just Desvern, al Baix Llobregat, dissabte, dia 11 de novembre, amb motiu del 30è aniversari del Centre d'Estudis Santjustencs i del centenari de l'Ateneu de la població, la temàtica va incidir en les relacions de cooperació entre els centres i les universitats, des del punt de vista d'aquestes darreres i dels seus vincles personals i institucionals amb la recerca local.

Enunciat en aquest cas sota l'epígraf Missió de la Universitat i confluències amb el món de la recerca local, es tracta d'un aspecte sobre el qual podem invocar diversos antecedents. D'una banda, ja el 2007 la Jornada d'Estudi "Cultura i Recerca Local al s. XX: dels erudits als centres d'estudis", celebrada a Calonge (el Baix Empordà) i organitzada per l'IRMU i l'Ateneu Popular de Calonge, va representar un aportació al coneixement del sector dels estudis locals a Catalunya en el passat immediat i el present. Igualment, el 2009 el Congrés organitzat per la CCEPC a Lleida el 27 i 28 de novembre sota el títol "Centres d'estudis, universitats i administracions" va fer aflorar alguns dels aspectes que més recentment hem intentat explorar i operativitzar en les relacions entre centres i universitats.

Pel que fa als contactes efectius amb el món universitari, més enllà de les relacions personals de molts professors i investigadors amb els centres d'estudis, cal recordar el vincle que es va establir durant un temps entre l'IRMU i l'AGAUR (Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca) per als ajuts ACOM (vam formar part del jurat avaluador) i que ha trobat en part una certa continuïtat amb la creació recent del Premi Ramon Muntaner dins els premis de Recerca Jove que convoca l'AGAUR. També val la pena fer èmfasi en els contactes sostinguts amb la Xarxa Vives d'universitats, amb la qual compartim l'horitzó dels territoris de parla catalana.

Convidats i plantejament general del debat

Per tal d'afrontar la reflexió i el debat sobre el tema enunciat, l'Espai Despuig 2017 va comptar amb tres convidats. D'una banda, hi teníem Francesc Xavier Grau Vidal (Lleida, 1958), doctor en ciències químiques i catedràtic de mecànica de fluids, aleshores vicepresident executiu de la Xarxa Vives i antic rector de la Universitat Rovira i Virgili, que en el moment de publicar-se aquests papers ha assumit el càrrec de director general d'Universitats del Govern de Catalunya. També hi vam convocar Enric Sagner Hom (Girona, 1964), doctor en història i professor titular d'història econòmica a la Universitat de Girona i investigador del Centre d'Història Rural de la UdG i de l'Associació d'Història Rural, membre de les redaccions de les publicacions Recerques, Estudis d'Història Agrària i Plecs d'Història Local. I finalment hi va participar Queralt Solé Barjau (Barcelona, 1976), doctora en història contemporània i professora agregada interina d'història contemporània

de la Universitat de Barcelona.

El marc general de la taula plantejada, Missió de la Universitat i confluències amb el món de la recerca local, partia de la convicció que l'associacionisme cultural ha estat i és una instància rellevant per a la recerca en el conjunt dels territoris de parla catalana. Les entitats que practiquen la recerca dita "local" constitueixen, a parer de l'organització de la taula, uns espais que generen estudis centrats en l'entorn immediat i que realitzen projectes que generalment estan pensats per a la seva aplicabilitat. Alhora són espais en què hom sol treballar d'una manera transversal i interdisciplinària i amb el rigor exigible en les tasques de recerca.

En aquest àmbit es dona d'una manera natural la confluència amb el món universitari pel fet que cada cop més els centres associatius són animats, gestionats i participats per persones que procedeixen de les aules universitàries, en les quals s'han format i a les quals sovint estan vinculades com a docents i investigadors. Cada vegada hi ha més projectes de col·laboració entre tots dos àmbits, ja que les universitats tenen interès a arribar a l'entorn més proper, és la "tercera missió" de la universitat (transferència, projecció social del coneixement), i troben en les entitats de recerca territorial o centres d'estudis els seus aliats naturals.

El vincle al qual ens referim d'una manera genèrica i àmplia, si bé és perceptible per part dels implicats, en canvi té una escassa visibilitat en el currículum dels investigadors (en què preval la dimensió internacionalitzadora, necessària però que no hauria de ser exclouent). Així, tant des de la universitat com des dels centres d'estudis ha aflorat els darrers temps un interès creixent per trobar fórmules que valorin professionalment i projectin socialment la recerca i la difusió realitzada en l'entorn local. Recentment l'IRMU ha promogut una enquesta entre professorat universitari per conèixer l'abast de les activitats conjuntes, dels projectes participats, dels vincles més o menys estables que ja hi ha, i els resultats són esperançadors i poden ajudar a fer aflorar aquest sector d'activitat. Hores d'ara es treballa conjuntament amb la Xarxa Vives per fer arribar aquesta informació a les diverses universitats amb l'objectiu que la prenguin en consideració i que això acabi tenint incidència en el currículum acadèmic del professorat.

L'objectiu de la conversa que la taula rodona Espai Despuig 2017 va voler propiciar pretenia anar una mica més enllà i exposar com veien els nostres convidats aquesta intersecció universitats / recerca local, així com intentar d'imaginar conjuntament quin podia ser el futur immediat i quines possibilitats s'albiren d'intensificar la col·laboració i plantejar projectes concrets compartits. L'objectiu es va abordar per mitjà de tres blocs de qüestions que els ponents ens exposaren d'una manera successiva en tres rondes d'intervencions. Després obrírem un torn final per a la interacció de la taula i per al col·loqui amb els assistents.

Primer bloc de qüestions. Conèixer la realitat, fer néixer l'interès

Des del sector organitzat de la recerca local (CCEPC / IRMU) hom ha tingut interès a fer aflorar una mena de "currículum ocult" dels investigadors i docents que participen i que sovint estan compromesos en tasques de recerca, publicació, divulgació (exposicions, materials didàctics, conferències...), realitzades al territori i en col·laboració amb les entitats de recerca local. Està clar per a tots que es donen (i que es poden identificar i quantificar) casos de docents i investigadors universitaris implicats en les entitats de recerca territorial i en activitats en aquest àmbit.

Ara bé, calia plantejar-se d'entrada si el fet conèixer, de primer antuvi, aquesta realitat és una necessitat o una oportunitat compartida també per la universitat. Volíem saber si els nostres convidats en percebien aquest interès i en quina mesura per part de la institució universitària, si es podia copsar d'alguna manera si les estructures o instàncies de governança universitàries manifestaven interès per la col·laboració amb el territori organitzat, representat les entitats culturals i de recerca. I si era així, quins eren els elements essencials d'aquest interès, com s'expressava la necessitat o el desig per part de l'acadèmia de mantenir aquest vincle territorial i com es podia vehicular, fer aflorar, estimular l'interès i la col·laboració.

Segon bloc de qüestions. Com fer compatibles les exigències actuals de la universitat i la col·laboració operativa amb les entitats de recerca local

En la situació actual la universitat viu en un context d'extrema competitivitat i d'una gran parcel·lació disciplinària, amb la necessitat d'assolir llocs en rànquings de tot tipus de caràcter internacional. Així doncs, ens plantejàvem si, en aquestes circumstàncies, es podia compatibilitzar amb les exigències del que podem anomenar "bona divulgació", una dimensió multidisciplinària i oberta del coneixement, que veu necessari arribar amb un llenguatge comprensible a un públic ampli i el compromís ètic i cívic amb l'entorn i el patrimoni (que és el que habitualment sol empènyer i configurar les entitats culturals i de recerca territorial).

Igualment volíem explorar com fer-ho operativament, com fer passos en aquestes direccions que ens permetessin avançar i trobar espais de col·laboració, quines estratègies o mecanismes podien ser útils per fer-ho possible en la pràctica i en quines ocasions o moments de la vida universitària i del calendari o de les etapes de la vida de l'investigador o del docent era millor de plantejar interseccions o col·laboracions.

Tercer i darrer bloc de qüestions. Com generar una agenda compartida

Una constatació que resulta evident a primer cop d'ull i definitiva del sector

de la recerca local és que les associacions o centres d'estudis mobilitzen un seguit d'energies voluntàries, els són idiosincràtiques i els donen sentit com a tals (tot i que cada cop més viuen un cert neguit de disposar d'un cert grau professionalització si volen esdevenir socis fiables i atendre els compromisos de finançament i de gestió de projectes als quals estan sotmeses, sobretot per l'administració).

Ara bé, els centres també mobilitzen recursos econòmics procedents de les administracions (projectes, premis, beques, ajuts de funcionament...). En aquest context, en què pot donar-se un cert solapament o l'ocupació d'espais similars (veure'ns com a competidors en un mateix territori), ens interessava saber l'opinió dels ponents sobre si podia resultar necessari a mitjà termini –o ja ara– d'establir de manera consensuada uns àmbits de treball o identificar una espècie d'agenda compartida.

En aquest sentit, si bé és ben clar que des del món local cal superar les temptacions permanents del localisme o l'individualisme, també ho és que per part de la universitat convé estar alerta no caure en la temptació d'una certa tutela paternalista sobre els processos de col·laboració i l'establiment de prioritats. Convenia, doncs, plantejar-se com reconèixer-se més l'un àmbit i l'altre amb les respectives especificitats per tal de no esdevenir crosses l'un de l'altre, o subsidiaris, sinó sobretot copartípcis fiables i igualitaris.

D'altra banda, les universitats europees han iniciat els darrers temps processos per identificar les necessitats de la seva societat immediata en el que s'anomena "recerca participativa" i per incloure en tota activitat o projecte de recerca una dimensió ètica de compromís amb l'entorn i amb determinats sectors socials. En són exemples, entre d'altres, les anomenades science shops i els projectes Living Knowledge (www.livingknowledge.org). A casa nostra, la xarxa d'entitats associatives de recerca al territori pot jugar, juga de fet, un paper d'interfície en aquest terreny, de manera que les universitats no necessitin crear estructures ad hoc, sinó que es beneficiïn de la capillaritat dels centres d'estudis.

És per això que valia la pena dedicar un espai final a la reflexió sobre com aprofitar la nostra realitat específica –i en quines instàncies, espais o moments– per acordar temàtiques clau, per assumir demandes del territori, per promoure accions de millora del coneixement en la societat, no únicament en l'acadèmia, accions d'acompanyament i assessorament per a fer arribar a públics més amplis els resultats de les recerques, per millorar les recerques en elles mateixes i fer-les més homologables, etc. A benefici de tots dos àmbits i de la societat en el seu conjunt.

Val a dir que les aportacions dels convidats –com el lector podrà comprovar en les pàgines que trobarà a continuació– van presentar un balanç útil i van contribuir a obrir perspectives noves de cara a futures actuacions. També es va generar debat entre els ponents i hi va haver algunes intervencions per part dels

assistents, malauradament en aquest cas un nombre de persones més reduït del que hauria estat desitjable atès l'interès del tema i l'oportunitat d'haver reunit experts que podien aportar idees de qualitat.

Sortosament la publicació dels resultats de la taula en aquest opuscle que edita l'IRMU (i la seva presència a la xarxa) posarà a disposició d'un públic molt més ampli les intervencions dels participants a la taula així com el conjunt del debat. Esperem que les conclusions que se'n puguin extreure ajudin a configurar l'evolució d'aquest àmbit de treball, ja històric i fructífer, entre el món dels centres d'estudis i de recerca local i les diverses universitats del nostre àmbit lingüístic.

Els ateneus, universitat popular

Xavier FILELLA FARGAS

President del Centre de Lectura de Reus (2011-2017) i antic regidor de Cultura de l'Ajuntament de Reus (1999-2007)

Explicaré des d'aquesta tribuna que em dona l'Espai Despuig el que representen els ateneus i el moviment associatiu en el món de la instrucció de la societat i el que s'ha anomenat metafòricament "universitat popular". Detallaré també, a tall d'exemple, l'evolució d'un ateneu de referència, el Centre de Lectura de Reus, per fer-ne un paral·lelisme amb l'evolució del país.

La cultura actual, tal com la concebem, és hereva d'aquella nascuda als ateneus i altres associacions el segle XIX, durant la Renaixença, i que ha anat desenvolupant-se adquirint formes més modernes.

Les diferents formes del món associatiu han estat bàsiques per la sociabilitat del país: els ateneus (espais culturals i instructius), els casinos (espais recreatius i lúdics del món urbà i rural), les societats i els cercles que difonen unes idees, els casals com a punts de trobada i participació i els fomentos (nascuts amb la voluntat de fomentar el coneixement d'un tret particular o d'una ideologia política).

La trajectòria de molts ateneus va anar lligada de bon començament amb la voluntat de la total alfabetització de la població, amb la creació de les primeres biblioteques i espais de lectura, l'enaltiment del cant coral i popular que va difondre Anselm Clavé i que es va estendre com una taca d'oli pel país, esdevenint un instrument de lluita per regenerar la societat, defensant la catalanitat, el republicanisme i l'obrerisme. Van posar les bases d'una instrucció universal i popular. Vist amb perspectiva, podríem dir que van generar una mena d'"universitat d'abast popular".

A aquest moviment cultural s'hi van afegir altres, com l'excursionista: el 1876 es va constituir l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i el 1891, el Centre Excursionista de Catalunya, on s'hi va fundar l'IEC. L'excursionisme aportava estima pel territori i amor a la natura amb un pensament científic i instructiu. A

més, també es van anar creant cercles artístics, museus (primer d'àmbit local), instituts científics, grups de teatre amateur, esbarts, colles sardanistes, balls populars, cobles, bandes de música, colles castelleres, centres d'estudis locals, noves manifestacions de cultura popular i de festes tradicionals.

Amb el temps, les associacions s'han anat federant i agrupant en fórmules compartides i cooperades. Com expliquen Ramon Arnabat i Xavier Ferré a la publicació editada l'any 2015 per la Federació d'Ateneus de Catalunya Ateneus, cultura i llibertat, associacionisme a la Catalunya contemporània, "aquestes formes associatives configuren la majoria del gresol associatiu, cultural, instructiu i recreatiu del país. La industrialització, la creixent urbanització de la població i l'impuls cultural que significà la Renaixença al segle XIX van impulsar la generalització dels ateneus populars, amb l'objectiu de difondre la cultura i alfabetitzar la població. Es va constituir una potent xarxa associativa de la societat civil fins a la segona República".

Amb la guerra civil, molts ateneus, com el Centre de Lectura, van córrer el perill de desaparèixer i la majoria van haver d'esperar deu o quinze anys per, a poc a poc, recuperar i fer ressorgir l'entitat. Amb el franquisme van venir els anys foscos, fins a la recuperació els anys setanta i vuitanta. La nova explosió del moviment associatiu, amb la recuperació de la democràcia, ens ha portat a què l'any 2014 hi haguessin registrades 30.125 associacions culturals a Catalunya, la meitat de les associacions de tota mena existents.

Tornem al Centre de Lectura: les enormes desigualtats socials van empènyer a obrers i menestrals a crear centres d'instrucció amb una idea essencial: el progrés, l'ensenyança, l'alfabetització. Van començar a recollir llibres, revistes i diaris que llegien en veu alta davant dels obrers i van constituir la primera biblioteca patrimonial del país. D'aquí ve el nom de Centre de Lectura. Una història, la del Centre, paral·lela a l'evolució de la societat catalana i que evidencia la importància del moviment associatiu del país, un model que ens identifica amb un abast i un recorregut que no tenen altres territoris. Els ateneus esdevenen al segle XIX i primera meitat del XX centres d'instrucció de la classe treballadora, homologables en esperit a les universitats populars nascudes a França i també a Espanya. Unes "universitats populars" que complementen la referència acadèmica central: la Universitat de Barcelona (traslladada de Cervera el 1838) i que posteriorment s'ha eixamplat amb l'actual xarxa d'universitats públiques desplegada a Catalunya i que inclou, a les comarques de Tarragona, des de fa vint-i-cinc anys, la Universitat Rovira i Virgili.

Si resseguim la història i la cultura que ha generat un ateneu com el Centre de Lectura, definit per Pere Anguera com la "universitat popular del sud de Catalunya", hi veurem molts detalls que dibuixen una línia paral·lela a l'evolució del moviment associatiu català. És un patró que es reproduïx fil per randa.

L'evolució de l'entitat ha sobrepassat segurament les expectatives inicials dels seus fundadors. En podem fer una antologia cronològica de fets rellevants:

L'any 1859 s'hi va crear la primera biblioteca patrimonial a Catalunya. Després vindrien la de l'Ateneu Barcelonès (1860), la Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya (1876), la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova (1884), la Biblioteca Arús (1895) i la Biblioteca de Catalunya (1907, creada a partir la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans).

Continua editant-se la Revista del Centre, actualment en format digital, continuadora en deu etapes posteriors a les revistes El Porvenir (1860), Arts (1906), Atheneum (1911) i El Eco del Centre de Lectura. Periodico científico, literario y artístico (de 1859 a 1898, publicat durant cinc èpoques).

La secció coral del Centre de Lectura va gaudir de molt de protagonisme des de bon començament. El 1860 es va aprovar la constitució dels jardins musicals L'Euterpe, que es va inaugurar el 1862 en un concert dirigit per Anselm Clavé. L'activitat es va reprendre el 1869 fins al 1918, amb una massa coral molt activa, donant peu, amb una escissió, pròpia i habitual, del fervorós moviment associatiu a l'Orfeó Reusenc actual.

El 1901 es va fundar la Secció Excursionista, amb la voluntat científica que hem explicat, que ha aportat coneixement de l'entorn natural i en la qual hi van participar personalitats tan rellevants com el geògraf reusenc Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna.

Es va construir un teatre als jardins el 1905, el 1918 se'l va anomenar Teatre Bartrina en reconeixement al poeta Joaquim Bartrina, instigador del projecte d'instrucció de l'ateneu juntament amb Josep Güell i Mercader. El teatre va ser renovat i ampliat el 1997, amb la implicació de Lluís Pasqual, una persona de l'entitat que ja havia participat activament de jove en la redacció de la Revista del Centre.

La Secció Científica va realitzar la primera emissió de ràdio a Reus des del teatre l'any 1923. La voluntat de progrés feia apostar per propostes pioneres en diferents camps, com era aleshores la novetat radiofònica.

Es va celebrar al Centre el I Congrés d'Ateneus de Catalunya l'any 1911 amb setanta dues ponències, entre les quals les d'Eduard Fontseré, Jaume Agudé, Francesc Layret, Antoni Rovira i Virgili, Josep Maria de Sucre, Felip Pedrell, Adrià Gual, Joan Puig i Ferrer... El segon congrés es va fer a Vilanova i la Geltrú el 1912. Posteriorment, l'any 1983, ja amb les administracions públiques catalanes reconegudes, es va celebrar a les instal·lacions del l'ateneu reusenc el III Congrés d'Ateneus de Catalunya.

El 1921 es van estrenar les noves instal·lacions després que Evarist Fàbregas comprés el 1916 el Palau del Marquesos de Tamarit, la seu actual del Centre i en la qual s'hi hostatjava en regim de lloguer l'entitat des de 1897.

Dels anys 1921 a 1936 la sala Fortuny acollí exposicions dels principals artistes catalans de l'època: l'escultor Roig i Solé, els pintors Joaquim Mir, Ramon Casas, Santiago Rusiñol, el també escultor Joan Rebull...

El 1934 el Centre va contribuir a crear el Museu de Reus, amb la cessió de moltes peces, com la galeria de fills il·lustres. A la segona meitat del segle XIX ja s'havia emprès, amb el lideratge d'Eduard Toda, la catalogació d'un museu del Centre de Lectura. A partir de la segona República la interrelació entre el museu municipal de Reus i el Centre ha estat constant i avui en dia es veu la seva complementarietat.

Els anys vint i trenta van començar les exposicions de crisantems i roses que van donar peu a l'actual Concurs Exposició Nacional de Roses que se celebra ininterrompudament des de 1948 i que actualment es du a terme a la platea del Teatre Bartrina.

Amb motiu del centenari l'any 1959 es van convocar diferents certàmens literaris amb lliurament de premis i de la flor natural. Un moviment, els dels premis literaris que durant el segle XX es va anar escampant a totes les poblacions catalanes, marcant un signe de catalanitat i normalització lingüística.

Els anys seixanta, a partir de la iniciativa de Bonaventura Vallespinosa, es van crear els Amics del Teatre, el Teatre de Cambra, una associació d'espectadors pionera i que després ha trobat rèpliques en altres poblacions amb forta tradició teatral. Després es convocarien els Premis Reus de Teatre.

El 1963 es va inaugurar el refugi de muntanya Musté-Recasens a Mont-ral, que dona aixopluc al món excursionista que s'acosta als parcs naturals del Montsant i al de les muntanyes de Prades.

A finals dels seixanta es va recuperar el català com a llengua de comunicació al Centre. La recuperació de la nostra llengua ha vingut en bona part de la mà de les associacions culturals que des de la clandestinitat primer i amb l'adveniment de la democràcia després hi van ser fonamentals. La Secció d'Educació també va incorporar les noves dinàmiques educatives que es planejaven a Catalunya.

El 1969 van començar les programacions del Cineclub, sempre en versió original i que els últims anys programa diferents cicles al Teatre Bartrina i a la sala d'actes del Centre.

La col·lecció d'assaig «Edicions del Centre de Lectura» va iniciar-se el 1979, arribant enguany al número 143. L'entitat actua també com a centre d'estudis i està integrada a la Coordinadora del Centres d'Estudis de Parla Catalana, que acull més de cent vint centres dels tres-cents que s'escampen arreu del territori.

La programació d'art contemporani ha estat una constant des del anys vuitanta i noranta i ha contribuït a donar sortida als artistes emergents, prèviament al naixement de centres d'art públic o d'espais propietat de fundacions privades.

Les escoles han agafat el relleu a la voluntat d'instrucció que va inspirar el

Centre l'any 1859. L'Escola de Dansa (des de 1948), de Música, Teatre, Idiomes (actualment italià i anglès), Art o Escriptura són avui espais de formació que apleguen centenars d'alumnes.

L'any 2010 el Centre va signar un conveni amb la Universitat Rovira i Virgili, quan n'era rector Xavier Grau, pel tal d'esdevenir una de les seus del Campus Extens que la universitat desplega a diferents poblacions del Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre i que ha esdevingut una proposta social i educativa d'excel·lència i nou referent en el camp de la innovació universitària.

Per altra banda, intel·lectuals del país i de l'estat, artistes, literats, traductors, polítics, etc. hi han impartit els seus coneixements durant aquests 158 anys. La llista de personalitats que d'una manera o altra han estat vinculades al Centre és molt llarga: Güell i Mercader, Pere Mata, Joaquim Bartrina, Eduard Toda, Miquel Ventura, Tomàs Lletget, Martí Folguera, Pere Cavallé, Josep Recasens i Mercadé, Pau Font de Rubinat, Josep Iglésies, Salvador Vilaseca, Joaquim Santasusagna, Bonaventura Vallespinosa, Xavier Amorós, Ramon Amigó, Pere Anguera, Josep Murgades, Joaquim Mallafrè, o l'actual president, l'arqueòleg Jaume Massó.

Actualment, el Centre continua desenvolupant noves propostes contemporànies com la «Biblioteca Digital», que aplega els nous formats d'àudio, fotografia, cinema i la digitalització de fons (art, goigs). Les seccions d'història, de llengua i literatura, de ciències socials, polítiques i econòmiques, d'art, de música, d'educació, de tecnologia i de comunicació i l'excursionista estan força actives. El Centre proposa unes quatre-centes activitats cada l'any, organitza congressos, jornades, simposis i les programacions del Campus Extens de la URV; manté uns 800 alumnes matriculats a les escoles; la biblioteca compta amb 260.000 llibres catalogats i el fons d'art integra 800 obres digitalitzades.

Amb ateneus com el Centre de Lectura i com l'Ateneu de Sant Just Desvern (fundat el 1918) on som avui, s'hi pot identificar molta part del moviment associatiu, amb objectius instructius a vegades diferents però que han resultat vertebradors fonamentals de la Catalunya contemporània. Actuen a la manera de "universitats populars": són una xarxa de sociabilitat, de patrimoni i de coneixement comunitari que ens defineix, que ens identifica.

El conjunt del moviment associatiu ha generat la cultura del nostre país. No s'entendrien els equipaments nacionals si no fossin fruit de la cultura generada i induïda pels ateneus locals. El món associatiu va posar els fonaments d'una instrucció popular i ha estat la base per la qual la universitat reglada, que aporta coneixement científic i humanista, estigui a l'abast de tothom.

Missió de la universitat i confluències amb el món de la recerca local

Francesc Xavier GRAU VIDAL*
Secretari d'Universitats i Recerca. Departament d'Empresa i Coneixement. Generalitat de Catalunya

Agraïments i preàmbul

Agraeixo l'Institut Ramon Muntaner l'oportunitat que em dona de participar en aquesta desena edició de l'Espai Despuig, tan necessari per a fomentar la crítica i l'anàlisi de diferents perspectives de l'actualitat dels territoris de parla catalana.

Per a aquesta ocasió assenyalada, que serveix també per a celebrar el 30è. aniversari del Centre d'Estudis Santjustencs i el centenari de l'Ateneu que ens acullen, heu escollit un dels temes de més necessària discussió: el paper de la universitat del país i la seva relació amb el món de la recerca local, ben representat per l'IRMU.

És una temàtica amb la qual em sento molt proper, perquè ha ocupat, d'alguna manera, part de les meves responsabilitats anteriors en la direcció de la Universitat Rovira i Virgili (com a vicerector i com a rector) i ho està fent ara com a vicepresident I de la Xarxa Vives. La meva intervenció, doncs, tindrà les dues vessants: la que representa la meva experiència URV i la que es produeix en representació del sistema universitari Vives, el d'una societat avui distribuïda en diferents realitats polítiques però que comparteixen una mateixa llengua i cultura.

La universitat i la seva societat

L'experiència URV. La tasca principal de les universitats és proporcionar educació superior d'alta qualitat i dur a terme investigacions científiques en els

* En el moment en què es va realitzar la desena edició de l'Espai Despuig, Francesc Xavier Grau era vicepresident I de la Xarxa Vives d'Universitats.

límits del coneixement, sobre les quals fonamentar el desenvolupament de societats més justes, sostenibles i amb majors cotes de benestar. En aquesta afirmació hi ha recollides, i unides, les que s'identifiquen com a primera i segona missió de la universitat (de manera més planera: docència i recerca). Amb aquest enunciat, hom podria pensar que la universitat actua com una mera proveïdora de formació superior i de coneixement, amb una relació amb la societat com la que hi ha entre client i proveïdor. Aquesta seria una aproximació reduccionista, lesiva per a la universitat i per a la mateixa societat, i que oblidaria una de les característiques més importants de la universitat del segle XXI: que, com a part integrant de la societat, n'és un dels seus principals agents. Per tant, la seva responsabilitat no se cenyeix a garantir la qualitat de la docència i la recerca sinó que es projecta en assegurar que aquestes contribueixin al desenvolupament de la societat. I aquesta responsabilitat, que forma part indistricable de la missió de la universitat, moltes vegades es reuneix indefinidament en el sac del que s'anomena "tercera missió de la universitat", després de docència i recerca. Dit d'aquesta manera, podria semblar que és una part de la missió afegida a les originals i que té alguns components de voluntarietat. Per això, la denominació de "tercera missió" em sembla limitada; no es tracta d'una tercera capa, sinó d'assumir plenament la responsabilitat que la missió nuclear (docència i recerca) contribueixen al desenvolupament cultural, social i econòmic del nostre poble.

Aquesta posició va ser l'adoptada per la Universitat Rovira i Virgili des de la seva creació; una posició expressament discutida i assumida en l'elaboració del primer estatut de la universitat i que n'ha impregnat la política des de llavors. La meua experiència personal en la direcció de la universitat em va portar a treballar-hi explícitament des dels inicis, com a vicerector d'Infraestructures i Noves Tecnologies, l'any 2000, amb un projecte que vam anomenar, precisament, URV@prop. URV@prop tenia una base tecnològica: el desenvolupament de la infraestructura de comunicació externa de la universitat i d'accés remot als seus serveis, que ja d'entrada es plantejava obrir-los als ciutadans a través del programa "Campus Extens". Per a fer-ho possible, es va idear una xarxa de centres, acordats amb els ajuntaments respectius, que havien d'actuar, i actuen avui encara, com a "Antenes de Coneixement". Avui en dia hi ha més d'una vintena d'antenes distribuïdes per tot l'àmbit d'influència de la URV (bàsicament, la província de Tarragona, però fins i tot n'hi ha alguna de fora), i consisteixen en convenis URV-Centre d'Estudis Local, URV-Ajuntament, o URV-Ajuntament-Centre d'Estudis Local, precisament per actuar com a antenes en els dos sentits: de la Universitat cap a la localitat, i de la localitat cap a la resta del sistema. Un dels efectes que es persegueix amb el projecte és, doncs, que mitjançant la col·laboració amb la universitat,

l'activitat social i cultural de municipis i dels seus centres d'estudis es projecti a tota la regió d'influència, guanyant efectivitat i magnitud mitjançant les sinergies que s'hi creen.

El projecte URV@propi, i els que se'n van derivar, de Campus Extens i les seves "Antenes de Coneixement", són una manifestació material del compromís de la URV amb la seva societat en la línia d'interioritzar la "tercera missió" que deia abans. Però l'actuació de universitat, com la de totes les institucions i empreses, descansa en la feina de les persones que la integren i, en matèria de generació i transmissió del coneixement, aquesta feina és la del personal docent i investigador de la universitat.

La clau, doncs, està en l'acord de fons entre institució i personal per a transformar l'encàrrec global que la societat fa a la institució en els encàrrecs individuals que desenvolupa el professorat, tot i respectant-ne la llibertat de càtedra. En aquest procés crític hi intervé una altra de les característiques que singularitzen la URV en el panorama universitari català i espanyol (i també europeu): l'especial relació entre la institució i el professorat que recull, també, l'Estatut URV. Precisament, l'Estatut URV estableix que tota la feina del professorat ha d'estar enfocada al desenvolupament de la missió de la universitat, sense quedar reduïda a un encàrrec docent i a un d'investigador. Cal que tota la feina que es fa d'investigació, de docència o d'estudi, de transmissió o d'actuació directa cap a la societat, hi tinguin impacte, ja sigui econòmic, ja sigui cultural. Així, cal que la universitat reconegui totes les possibilitats de desenvolupament de la tasca del professorat dins del seu règim de dedicació. Aquest concepte, de dedicació acadèmica global, és el que, d'una manera que és bastant única, està escrit a l'Estatut de la URV de l'any 2003. Allí s'hi especifica que la dedicació global a la missió de la URV contempla tot el que es fa en docència, en recerca, en formació pròpia, en gestió a la universitat i, també, tot el que es pot fer fora de la universitat de servei, com a universitari, cap a la societat. I que tot això es valora anualment, es discuteix i aprova en el marc dels Consells de Departament, i es reuneix, a nivell de tota la universitat, per a que sigui conegut per a tothom. És el que s'anomena "Pacte de Dedicació". Aquest instrument està funcionant molt bé a la URV des de fa quinze anys i permet, precisament, que el professorat de la universitat que duu a terme una tasca de transmissió o generació de coneixement en un entorn acordat per conveni, com és el cas dels centres d'estudis locals implicats amb "Antenes de Coneixement", vegi reconeguda aquesta dedicació com a part de la seva feina a la universitat. Al seu torn, la universitat aconsegueix incrementar l'impacte social de la seva feina, que és el que li correspon de fer.

La visió de la Xarxa Vives

Com s'ha dit abans, les universitats de la Xarxa Vives estan distribuïdes en realitats polítiques diferents, en forma d'estat, de comunitats autònomes d'un mateix estat o de regions, que comparteixen la història, la llengua i la cultura catalanes, i que defineixen conjuntament una comunitat humana de més de tretze milions de persones. En unir forces en la Xarxa Vives, aquestes universitats mostren al món que configuren el sistema universitari d'aquesta gran comunitat de parla i cultura catalana. La base cultural comuna també atorga al conjunt d'universitats de la Xarxa elements de cohesió en la definició de polítiques universitàries i de recerca dins de la diversitat de realitats administratives en la qual estan distribuïdes. Així es defineix la Xarxa, i així defineix que la seva missió és la de promoure la cohesió de la comunitat universitària que la integra i reforçar la projecció i l'impacte de la universitat en aquesta societat distribuïda, de més de tretze milions de persones.

És aquesta societat, amb la seva llengua i cultura compartides, la que dona sentit a la Xarxa Vives. Per tant, la feina de la Xarxa ha de tenir principalment a veure amb la llengua i la cultura catalanes. En aquest sentit, és obligat que la Xarxa identifiqui les institucions amb les que pot compartir part de la seva missió i, col·laborant-hi, dur-la a terme amb més efectivitat. En l'àmbit de la llengua i la cultura catalanes en tot l'espai en què aquestes es desenvolupen, destaquen dues institucions per damunt la resta: l'Institut Ramon Llull, com a organisme públic creat amb l'objectiu de promoure a l'exterior els estudis de llengua i cultura catalanes en l'àmbit acadèmic, la traducció de literatura i pensament escrits en català, i la producció cultural catalana, i l'Institut Ramon Muntaner, fruit d'un acord entre la Generalitat de Catalunya i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, i que té per finalitat la difusió i el suport als projectes d'investigació i de promoció cultural dels centres i instituts d'estudis de parla catalana, entitats dedicades principalment a l'estudi de la història, el patrimoni cultural i natural i les ciències socials i humanístiques i a la divulgació cultural dins els àmbits local i comarcal. És a dir, els dos instituts que treballen per la llengua i cultura catalanes cap a l'exterior i cap a l'interior d'aquest espai que configura la societat que comparteix aquesta llengua i aquesta cultura. És el més natural, doncs, que la Xarxa Vives d'Universitats estableixi acords de col·laboració amb ambdues institucions. Aquestes col·laboracions es van iniciar amb sengles convenis, signats els anys 2008 i 2009 després que fossin proposats i negociats en el període en el qual la presidència rotatòria de la xarxa va correspondre per segon cop a la URV. De fet, d'alguna manera, la concepció d'aquests convenis i la signatura final van transportar a l'espai Vives l'aproximació que la URV havia fet de la responsabilitat de la universitat cap a la societat.

Val la pena remarcar, també, que amb els dos convenis, la Xarxa Vives especifica el doble nivell de responsabilitat, global i local, que avui en dia ha de formar part explícita, també, de la definició de la missió de cadascuna de les universitats que la integren.

Després d'uns anys de poca interrelació entre l'IRMU i la Xarxa Vives, es reprèn ara l'esperit que va animar la signatura del conveni de col·laboració l'any 2009. La finalitat última és la de transportar a la totalitat del sistema la idea que hi ha darrera del reconeixement de l'activitat acadèmica global a la URV, de tal manera que la participació del professorat universitari en les activitats i la recerca dels centres d'estudis locals pugui ser reconeguda per les universitats respectives. Per això, des de la Xarxa Vives i amb acord de l'IRMU s'està duent a terme un cens d'aquest professorat involucrat amb els centres d'estudis locals. Aquest cens permetrà tenir una imatge global de la dimensió de la implicació de la comunitat universitària de tot l'espai Vives en el desenvolupament de l'activitat d'aquestes entitats dedicades principalment a l'estudi de la història, el patrimoni cultural i natural i les ciències socials i humanístiques i a la divulgació cultural dins dels àmbits local i comarcal.

Reptes de futur

La col·laboració entre institucions que comparteixen part de les seves missions té tot el sentit, però, a més, tractant-se de cultura i de desenvolupament cultural, aquesta col·laboració constitueix avui en dia una necessitat. Per una banda, per les amenaces i tensions que hi ha sobre la llengua i la cultura catalanes en un entorn regional que no els és propici i amb una globalització que tendeix a fer encara més petites les cultures minoritàries; però, per l'altra, perquè el nivell cultural dels nostres pobles ens pot preocupar, en un món en el qual es produeixen, també, esclatxes de desenvolupament cultural lligades al desenvolupament social i econòmic.

L'art i la cultura són fortaleces d'Europa. Són font de valors i d'identitat, a més de contribuir al benestar, a la cohesió social i al sentiment de pertinença. La història ens hi ha portat i, dins d'aquesta, les civilitzacions grega, romana i àrab n'han definit els fonaments. No és d'estranyar, doncs, la concentració de riquesa cultural i artística que es dona a països europeus grans com Itàlia i Espanya, els països amb més presència a la llista UNESCO del patrimoni mundial, en la qual els Països Catalans hi contribueixen significativament.

Però la història, el patrimoni que aquesta ens deixa, els grans artistes, creadors i pensadors del passat no són garantia de nivell cultural en l'actualitat. Les societats creixen i floreixen però també es marceixen. I avui dia, els indicadors de nivell cultural dels nostres pobles no són els que la història, el patrimoni i

fins i tot la riquesa actual exigeixen.

La publicació anual d'Eurostat sobre indicadors culturals dona una imatge de la realitat dels diferents estats que no és pas afalagadora per Espanya, i tampoc per als Països Catalans. Sent Espanya un dels països més grans, el cinquè en PIB i població, les dades d'activitat cultural, tant a nivell individual com global (empresarial i públic) la situen més enllà de la vintena posició en termes d'activitat relativa a població o a PIB.

De poc serveix el desenvolupament econòmic si no s'acompanya de desenvolupament cultural i artístic. Els objectius de riquesa s'han d'unir a objectius de creació i demanda cultural. Altrament, la societat que en resultaria (i aquesta és l'amenaça que plana sobre la nostra) seria una mera societat productora-consumidora, supeditada a les més avançades. Un clar indicador del paper que l'art juga a la societat és la demanda i oferta d'estudis superiors artístics, avui totalment desmembrada i allunyada d'una universitat que, en canvi, sí que és competitiva internacionalment en àmbits de coneixement humanístic i científic. Cal canviar aquesta situació i aconseguir que l'activitat cultural i artística sigui consubstancial al desenvolupament d'una societat basada en el coneixement. Malgrat tota la nostra història i riquesa cultural, de res valdran l'economia i el coneixement si no ens desenvolupem culturalment.

I aquí també hi ha responsabilitat per a les universitats, que han de treballar per l'impuls de la cultura i de l'activitat cultural del país. Les nostres universitats són relativament bones com a institucions generadores de coneixement (els rànquings internacionals, basats en la recerca, ens ho permeten dir); les dades també mostren que són bones institucions educatives, amb titulats molt apreciats dins i fora de la nostra societat. No obstant això, cal que aquesta generació de coneixement tingui impacte en el desenvolupament cultural de la nostra societat. Malgrat tota l'activitat que duen a terme tots els centres d'estudis i tot el teixit cultural del país, les dades ens diuen que el nostre país és més inculte del que tocaria pel nivell econòmic i social que té, com ho és Itàlia, com ho és Espanya, com ho és Grècia. Aquests països tan rics culturalment, i amb tanta història, tenen un nivell cultural avui en dia per sota del que tocaria com a societat avançada i cal que les institucions responsables de vetllar per la llengua i cultura catalanes es facin seu el problema i hi treballin.

Un desenvolupament cultural que no es correspon amb l'econòmic genera, també, mecanismes de retroalimentació negativa: una insuficient valoració dels esforços necessaris en la inversió en coneixement (pública i privada) i desafecció cívica, que perjudica la qualitat democràtica. Els recursos econòmics globals de la nostra societat, i els d'Espanya, són avui en dia molt superiors als que hom diria que hi ha atès el nivell d'inversió en cultura, en formació superior i en recerca. La realitat és que les administracions públiques no compten amb els recursos

suficients, però no perquè la riquesa no existeixi al país, sinó perquè aquesta no genera els recursos públics que sí que generaria en països del nostre entorn social i econòmic (l'Europa Occidental). La raó de fons cal buscar-la, precisament, en el dèficit en desenvolupament cultural, que fa socialment admissibles els forats que existeixen en els comptes públics (nivells de frau fiscal i economia submergida intolerables en altres països avançats), i també en els mecanismes de presa de decisions.

La universitat coneix els estàndards internacionals amb què ha de desenvolupar la seva feina, però els recursos no s'hi adiuen, ni els públics ni els privats. I pateix la universitat, pateix la sanitat, pateix l'ensenyament primari i secundari, pateix tota la societat. La universitat no està més maltractada a casa nostra que altres àmbits de la societat del benestar. És un problema de la societat en el seu conjunt, com ho és a Itàlia, a Grècia i a tots els països que, sent nominalment societats democràtiques avançades i riques en el panorama global, tenen un nivell d'activitat cultural per sota de l'esperable per la riquesa que tenen.

Som davant d'un problema ben difícil. La prioritat avui està en garantir la sostenibilitat del desenvolupament material, però s'hi està treballant des de perspectives exclusivament econòmiques que se centren en buscar increments de productivitat per reduccions de costos, amb el resultat d'una societat que veu disminuir el seu nivell de progrés en l'estat de benestar i que no és prou conscient de l'insuficient desenvolupament de la seva cultura.

Com a sistema universitari, cal que puguem treballar per a revertir aquest enfocament: el desenvolupament material sostenible es pot aconseguir a partir de què la major productivitat estigui basada en l'increment de valor que va associat al coneixement incorporat a la producció. Per aconseguir aquesta incorporació de coneixement caldrà que la societat, les persones, les institucions i les empreses es convencin que cal invertir en coneixement propi. Aquesta convicció és el que requereix del desenvolupament cultural.

Evidentment, no estem davant d'un problema de les universitats, sinó d'un problema que compartim com a societat. Tractar-lo requereix, primer de tot, compartir-ne la visió. Després, segurament calen grans reformes que en l'àmbit universitari passen per canvis institucionals substancials quant a mecanismes de presa de decisió (canvis de governança), de tal manera que donem peu a l'emergència d'institucions completament autònomes i responsables del seu rol a la societat.

En aquest sentit, un dels elements clau fa referència al professorat i a l'especial relació que aquest té amb la institució universitària. La universitat és una institució amb caràcter propi, que ni és empresa ni és administració. Tot el valor d'una universitat és al cap de les persones que hi treballen i aquestes persones han de treballar amb plena llibertat per tal de fer bé la seva feina, que es troba

sempre, i per definició, en les fronteres del coneixement, el motor del qual és, i ha de poder seguir sent, la pura curiositat. La institució té una missió de cara a la societat, i cada persona té la missió de fer la seva feina, que és fer avançar el coneixement i difondre'l. Com es governa una institució així? Aquí rau l'art de la governança a la universitat, que al nostre país cal que sigui profundament revisada.

Són mals moments per a fer-ho, perquè les tensions econòmiques sobre les societats de benestar són molt fortes. Tots els estats tendeixen a disminuir els seus nivells de compromís perquè els recursos públics no arriben; les societats més avançades envelleixen i les despeses de la societat del benestar no paren de créixer. La tensió porta a què, arreu, les universitats cerquin ingressos a partir de la comercialització dels seus productes o que part de les seves activitats de recerca estiguin cada cop més orientades als interessos privats, legítims per altra banda. Per aquest camí, la imatge de la investigació basada en la curiositat perd intensitat. Les universitats també s'han de fer conscients d'aquests problemes, per a trobar d'alguna manera un nou equilibri que segueixi garantint el predomini del bé comú en la seva actuació. Finalment, cal aconseguir que, amb la feina de les universitats, es corregeixi aquesta situació i la societat avanci.

Aquí és on intervé decisivament la relació entre professor i universitat. Per això cal que la universitat s'esforci, com es proposa des de la Xarxa Vives, en impulsar i reconèixer la feina del professorat fora de les fronteres de la institució. Perquè és necessari que sigui així, pel millor desenvolupament de la nostra societat. Perquè aquest requereix d'un impuls específic del desenvolupament cultural. No per respondre a tendències globals d'impuls de terceres missions i responsabilitats socials universitàries, sinó perquè, efectivament, és una necessitat de les nostres societats que la universitat ha d'incorporar explícitament a la seva missió.

Hi ha un altre aspecte de la relació universitat-societat que cal també desenvolupar: el de la participació de la universitat en la governança del país, que no en el govern. És a dir, la necessitat que la institució universitària participi directament en l'elaboració d'estratègies públiques de desenvolupament, que avui en dia només poden estar basades, pel que s'ha dit, en el coneixement. I que, participant-hi, pugui assumir explícitament la seva part de responsabilitat en aquest desenvolupament. Això requereix de l'assumpció, també, d'un rol regional per a cadascuna de les nostres institucions, que ens apropa encara més directament a la col·laboració amb d'altres agents del sistema, entre els quals els centres d'estudis locals. No totes les universitats tenen una clara definició de responsabilitat regional, tot i que n'hi ha que la tenen des del dia de la seva creació. Malgrat això, totes la poden tenir; un altre cop, especificar-la forma part de la seva responsabilitat (i autonomia).

El cas és que la nostra societat necessita progressar econòmicament des

del desenvolupament cultural, per tal que aquest creixement econòmic pugui ser sostenible en basar-se en coneixement propi. Aconseguir-ho requereix d'una plena compartició de l'empresa entre agents culturals, socials, administració i universitats, i totes aquestes hi estan cridades, com també hi haurien d'estar tots els centres d'estudis locals.

Confluències entre la universitat i el món de la recerca local

Enric SAGUER HOM

Secretari de l'Associació d'Història Rural i professor d'Història i Institucions Econòmiques a la Universitat de Girona

Diu Lívio, el cavaller, en començar el quart Col·loqui de Tortosa escrit per l'humanista Cristòfor Despuig, en record del qual s'ha convocat aquesta reunió: Cosa natural és y ordinària tenir los hòmens més memòria del mal que del bé, i ho argumenta seguidament per una tendència natural, a parer seu, més inclinada al mal que al bé.¹ No voldria caure en aquest mateix parany i, per desmemòria, acabar dibuixant un escenari massa negatiu sobre les relacions entre la universitat i el món de la recerca local. Cert és que, amb freqüència, tendim a fer primeres lectures pessimistes, a voltes catastrofistes, a voltes paral·litzants, sobre la realitat social. Però, sovint, quan un hi torna en segona volta, matisa i pondera més unes conclusions potser precipitades. La meva intervenció voldria tenir el punt just d'optimisme tant pel que fa a la situació actual com al marge de millora.

També he d'advertir que la meva perspectiva està esbiaixada. Ho està, en primer lloc, perquè només puc parlar del que conec directament, i això vol dir que em limitaré a la meua universitat, la Universitat de Girona, i als centres d'estudis que em són més propers o amb els quals hi tinc alguna relació. Potser la situació de la UdG presenta paral·lelismes amb altres universitats perifèriques pel que fa a la seva vocació d'arrelament territorial, però, en canvi, en aquest punt, la seva situació sembla difícilment extrapolable a les universitats metropolitanes.

En segon lloc, la meua mirada també és esbiaixada perquè el centre amb el qual mantinc una relació més intensa, l'Associació d'Història Rural (AHR), és una entitat que té una relació especial amb el món universitari, no només

¹ Cristòfor Despuig (1557) Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa. He utilitzat l'edició de Juan Antonio González publicada a eHumanista IVITRA, 1 (2012).

perquè una part important dels seus impulsors inicials érem professors de la Universitat de Girona, sinó també perquè manté una estreta vinculació amb un centre de recerca de la Universitat de Girona (Centre de Recerca d'Història Rural, integrat dins l'Institut de Recerca Històrica), amb qui compartim moltes activitats i coeditem una col·lecció de llibres. Dels 156 membres que actualment té l'AHR, el 26% són professors universitaris de plantilla. Si hi afegim professors associats, doctorands i ex doctorands, el 43% dels socis té un vincle fort amb la universitat. Certament, el pes del professorat universitari també és important en altres centres d'estudis, no voldria pas atorgar exclusivitats que no corresponen. L'únic que vull remarcar és que aquesta situació condiciona la meua mirada. Des de la meua perspectiva, la relació i la col·laboració entre els centres d'estudis i la universitat (o almenys algunes instàncies d'aquesta última, perquè tota universitat és un petit univers molt complex i variat) és molt estreta. Tant que, en alguns moments, es pot arribar a confondre.

La meua percepció és que aquesta situació de relativa proximitat no respon tant a una voluntat política explícita dels responsables del govern universitari, sinó a la iniciativa personal, individual, d'alguns professors concrets que han apostat per enfortir els vincles d'alguna de les associacions en què hi participen amb la seva universitat. La universitat permet això: que davant d'iniciatives d'alguns dels seus membres es posin en marxa accions, en algun cas puntuals i en altres casos regulars, de col·laboració amb els centres d'estudis. Per això crec que és clarificador distingir tres nivells de cooperació: (1) el nivell més formal i orgànic, vinculat a les línies bàsiques d'actuació política de la universitat en relació amb el territori proper; (2) un segon nivell també formal, però que deriva no tant de la voluntat política dels qui regeixen la universitat, sinó de la iniciativa particular dels seus membres; i (3) un darrer nivell de relacions informals, que solen ser absolutament opaques des de la perspectiva de les autoritats acadèmiques.

Certament, una de les funcions o, si es vol, de les "missions" de la universitat és impulsar el potencial -econòmic, però també social, cultural i artístic- del territori al qual està vinculada. La primera manifestació d'això la trobem en els seus estatuts i si els comparéssim sistemàticament potser podríem copsar diferents maneres d'entendre aquesta vinculació. Atenent-nos a la UdG, aquesta voluntat apareix d'alguna manera ja en el preàmbul dels seus Estatuts², on de manera molt genèrica la Universitat declara que vol ser "una eina d'equilibri territorial i motor de progrés al servei de la societat gironina". Però on queda més clar és en l'enunciat de les finalitats de la institució (article 6). Aquí, dins d'una relació de nou grans finalitats que tenen a veure amb la cerca de l'excel·lència (en la docència, la recerca i la prestació de serveis), amb la projecció internacional i

² DOGC 5897, 9-6-2011

amb el foment de valors democràtics i de sostenibilitat ambiental, també s'hi inclou el propòsit de fomentar "la participació de la societat" i acollir "l'activitat intel·lectual i artística en els diversos camps de la cultura i el coneixement que es desenvolupi en el seu entorn". Evidentment, l'enunciat és ambigu i ampli, però interpretat generosament podríem entendre-ho com una manifestació de col·laboració amb el territori, i no només en termes d'extensió universitària. Des d'aquesta perspectiva, es pot afirmar que la universitat, almenys la de Girona, manifesta un cert interès per col·laborar amb el territori i en promoure les seves iniciatives culturals.

Més enllà d'aquestes declaracions solemnes, que són importants perquè no tots els estatuts universitaris ho recullen, quan examinem com es concreta aquesta voluntat apareixen alguns matisos. Dies abans d'aquesta taula rodona, el rector Sergi Bonet va fer pública una memòria sobre l'acció de govern durant els quatre anys del seu mandat (2014-2017), que estava a punt d'esgotar-se. En aquest document hi consten de manera detallada totes les actuacions dutes a terme, entre altres, en matèria de política de recerca i transferència del coneixement, i també en matèria de compromís social. A través d'aquestes actuacions podem observar com els responsables de governar la institució entenen que s'ha de definir la relació amb el territori. I bàsicament ho concreten en dos eixos: els campus sectorials i les càtedres.

Una de les apostes més fortes de l'equip del rector Bonet ha estat la creació del que s'han anomenat campus sectorials (de l'aigua, de turisme, d'alimentació i gastronomia, de patrimoni...), que són plataformes que vinculen els grups de recerca amb les empreses i institucions de diferents sectors d'activitat econòmica. Per explicar de manera molt breu la seva orientació només cal dir que, a la web, aquests campus sectorials es troben dins d'una secció que es titula "Empresa", en què s'explica la prestació de serveis que la universitat pot oferir al món empresarial, des de projectes R+D+I fins a espais i equipaments.

D'altra banda, hi ha les càtedres. En la memòria de govern esmentada, es parla de les càtedres en un apartat referit a la "Política d'internacionalització i d'arrelament al territori" i, de fet, és l'únic contingut que té a veure amb el territori. Les càtedres són unes estructures que tenen com a objectiu relacionar la Universitat amb les localitats que li són properes. Solen ser cofinançades per un ajuntament i tenen un àmbit molt clar d'especialització. Literalment, segons la norma que les regula, les càtedres "són unitats que promouen l'estudi i la recerca, mitjançant l'organització d'activitats de reflexió, debat i difusió, en el seu àmbit de coneixement". A la UdG hi ha 33 càtedres. Una de les més antigues, que ens pot servir d'exemple il·lustratiu, és la d'Estudis Marítics, ubicada a

Palamós i dirigida per un antropòleg, en Joan Lluís Alegret.³ L'activitat d'aquesta càtedra en l'àmbit local ha estat molt important i ha servit de suport per a la creació d'un Museu de la Pesca, per la realització d'un projecte IPEC o per realitzar un munt d'activitats a la localitat des de 1993 fins a l'actualitat (els cicles de Converses de Taverna, exposicions, cursos de navegació astronòmica...). Tot i que cada càtedra, en funció de la seva especialitat, té un perfil diferent, moltes comparteixen aquesta orientació d'organitzar activitats en col·laboració amb institucions (o empreses) locals. Les càtedres són la materialització més precisa de com la Universitat de Girona, en tant que institució, dóna una forma orgànica a les seves relacions amb el territori.

Si bé les càtedres, en comparació amb els campus sectorials, són estructures més properes al món dels centres d'estudis i de la recerca local, segueixen un model de funcionament unipersonal (són un càrrec a un professor concret) i no estan concebudes per col·laborar amb els centres, o almenys no conec cap cas en què això s'hagi produït. Tot plegat ens permet concloure que, en aquest primer nivell, de grans eixos de la política universitària, la col·laboració amb els centres d'estudis és dèbil.

Si baixem a un segon nivell de relació, la situació canvia. La universitat és permeable a la iniciativa dels seus membres i, en alguna mesura, pot impulsar i donar suport a propostes dels centres d'estudis que es vehiculin a través d'ells. El fet que una part de les juntes o de les direccions dels centres compti amb presència de professors universitaris, tot i no ser un requisit, evidentment facilita molt aquesta relació potencial.

El grau de formalització d'aquestes relacions sovint depèn de la voluntat de qui ho impulsi, però és relativament fàcil promoure convenis de col·laboració entre la universitat i un centre d'estudis. L'Associació d'Història Rural, per exemple, té un conveni amb la UdG (signat en el moment de la seva constitució el 1999 i renovat el 2009) que té per objectiu col·laborar en iniciatives pel foment de la investigació i divulgació de la recerca sobre història rural. No és un cas excepcional pel que fa a la signatura de convenis amb la universitat. També en tenen, o n'han tingut, l'Institut d'Estudis Gironins, el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, els Amics de Besalú o l'Institut d'Estudis Empordanesos. Alguns d'aquests convenis són per compartir l'accés a les biblioteques respectives i aquest és un aspecte rellevant i d'interès per a molts investigadors no universitaris. La universitat ofereix la possibilitat que els membres dels centres d'estudis utilitzin les seves biblioteques no només en règim de consulta a sala, sinó també en règim de préstec. En una direcció diferent, l'Institut d'Estudis Gironins, el 2001, va aconseguir que, a canvi de posar a disposició dels pro-

3 <http://www2.udg.edu/tabid/5789/language/ca-ES/Default.aspx/>

fessors i alumnes de la UdG la seva biblioteca d'història local (situada en un edifici proper al rectorat i a la facultat de Lletres), la Universitat li cedís durant un temps un tècnic bibliotecari que s'encarregava d'obrir-la durant algunes hores i catalogar-ne el fons.

Les possibilitats de col·laboració en aquest segon nivell no es limiten a l'accés a les biblioteques. Alguns centres han establert relacions formals per organitzar jornades de forma periòdica. El Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles organitza des de 1993 i en col·laboració amb la UdG unes jornades d'alta divulgació científica (de fet, més que de divulgació són de recerca), els coordinadors de les quals sistemàticament són professors de diferents departaments de la universitat, tant de l'àmbit humanístic com del científic. També els Amics de Besalú van organitzar entre 2007 i 2010 varis col·loquis sota el nom de "Colloquium Studium Medievale. Cultura visual – cultura escrita" en col·laboració amb dos professors del Grup de Recerca d'Estudis Culturals de la UdG.

Una altra possibilitat de col·laboració es dona en l'àmbit de les publicacions. Això aporta un valor afegit a les publicacions dels centres i eleva el nivell d'exigència acadèmica. El conveni de l'Associació d'Història Rural, per exemple, estableix que les dues parts es comprometen a publicar i cofinançar una col·lecció de llibres (la Biblioteca d'Història Rural) i a crear un comitè editorial que l'ha de gestionar. També els Amics de Besalú van impulsar una publicació periòdica (Studium Medievale) al voltant dels col·loquis que s'acaben d'esmentar, de la qual en van sortir 3 números.

Per acabar aquesta llista d'espais de col·laboració, i sense voluntat de ser exhaustius, només vull comentar dos espais més de col·laboració: (1) La utilització del repositori digital de les universitats per difondre materials dels centres, com fa l'Institut d'Estudis Gironins amb gravacions en vídeo dels darrers congressos d'Història de Girona. I (2) l'oferta de places per a la realització de pràctiques dels alumnes de grau. Tot i que entre els centres gironins aquesta fórmula no ha tingut massa èxit (només conec un conveni entre el grau de Turisme i l'IEE), la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana ho ha impulsat en altres llocs.

Finalment, a parer meu encara hi ha un tercer nivell, clarament informal, de col·laboració entre el personal de la Universitat i els centres de recerca locals. Aquestes relacions, que poden ser molt abundants i adquirir formes variades en el complex món que és una universitat, van des de la participació en conferències i jornades, presentacions de llibres, composició de jurats de premis i beques, etc., fins la simple pertinença a una associació. Aquest és el veritable 'currículum ocult', perquè generalment s'escapa de la supervisió de les autoritats acadèmiques. La universitat no sap el que fan els seus professors. Per bé o per mal, però no ho sap. No sap si estan en consells editorials de

revistes, desconeix si fan conferències divulgatives, ignora si són presents en jurats de premis i beques... I, evidentment, no té cap idea dels seus vincles amb associacions científiques, ja siguin nacionals i internacionals, o centres d'estudis locals. Molts professors universitaris entenen que aquest tipus d'activitats formen part de la seva feina i ho assumeixen com a tal. La prova és que, quan es jubilen, és freqüent que es donin de baixa de les associacions. Tot i així, es tracta d'activitats que no formen part del currículum acadèmic convencional (per més que hi hagi qui ho fa constar), cosa que serveix per obtenir trams de recerca o acreditacions per concursar a places docents. L'únic intent que hi ha hagut a la UdG d'establir un registre de dedicacions de les tasques realitzades pels seus professors, va fracassar perquè es va entendre que hi havia una voluntat fiscalitzadora.

Arribats a aquest punt, puc intentar respondre a la qüestió de com compatibilitzar les exigències de la recerca universitària, que és molt competitiva i hiperespecialitzada, amb la divulgació i el compromís amb el territori. No en farem res de repetir, una vegada més, que en el currículum acadèmic moltes actuacions fetes en l'àmbit local tenen molt poc reconeixement, per no dir que no en tenen cap. Tampoc no hem d'oblidar, tanmateix, que segurament tenen altres reconeixements, que també són importants i no hem de menystenir-los.

Hi ha un cert marge per posar en valor, en termes acadèmics, tant algunes publicacions com algunes activitats dels centres d'estudis i és en aquest marge on la col·laboració amb la Universitat és fonamental. Per simplificar, em referiré només a les publicacions dels centres, però podríem fer-ho extensible a jornades, congressos i altres activitats que un centre pugui organitzar. En relació a les publicacions, el primer que cal tenir clar, com en l'esport, és en quina lliga volem jugar i quina pot ser la nostra posició en aquesta lliga: no és el mateix publicar recerca original, encara que sigui local, que publicar articles de bona divulgació. Són dues opcions diferents, que s'exclouen. O més aviat la segona exclou la possibilitat que la revista pugui entrar en els rànquings de publicacions de recerca, ni que sigui per la banda baixa.

Diffícilment podrem situar les publicacions en els primers llocs d'aquests rànquings, cosa que no ens hauria de preocupar massa perquè moltes publicacions estrictament universitàries tampoc poden aspirar-hi. Però, per contra, es pot aconseguir que tinguin un cert reconeixement acadèmic quan es compleixen tot un seguit de criteris formals, des de la regularitat en l'aparició dels números fins a la composició del consell editorial, i quan s'estableix un sistema d'avaluació rigorós. No és fàcil canviar molts hàbits de treball, però l'aposta de l'IRMU o de l'antic Patronat Eiximenis per valorar les publicacions en funció d'alguns d'aquests requisits a l'hora de subvencionar-les em sembla important per avançar en aquesta direcció. L'altra qüestió és fer visibles els requisits formals

i procedimentals que es compleixen. Els galons s'han de lluir d'alguna manera i això vol dir, per exemple, fer un esforç addicional per figurar en determinades bases de dades multidisciplinàries que recullen aquestes dades, començant per Latindex i per Dialnet. El simple fet d'ésser-hi atorga a una revista una aparença de seriositat i rigor i la fa visible acadèmicament parlant. En la mateixa direcció, han estat molt importants els esforços que s'han fet per oferir les revistes locals a través de la plataforma RACO.

Mentre que, pel que fa a les revistes científiques, ja fa uns anys que s'han anat clarificant criteris i s'ha anat establint una jerarquia de publicacions, en l'edició de llibres l'escenari és molt menys clar. Tampoc existeix una plataforma unificada de difusió equiparable a RACO. Aquí les estratègies han de ser diferents. Per posar en valor la nostra Biblioteca d'Història Rural, ja fa temps que vam optar no només per avaluar rigorosament els llibres -cosa que en algunes ocasions ens ha comportat disgustos, com enguany que ens hem quedat sense llibre per publicar-, sinó també per enviar-los als responsables de ressenyes de deu o dotze revistes internacionals o d'impacte per tal d'aconseguir que alguna d'elles el ressenyés. És difícil perquè els llibres són en català, però si s'apunta correctament alguna ressenya sol caure. Aquesta opció ens ha permès rendibilitzar acadèmicament publicacions que, fàcilment, podrien ser (des)qualificades de locals. L'altra decisió que hem pres fa pocs mesos és començar un procés de reestructuració i canvis per tal d'aconseguir a mig termini el segell de qualitat atorgat per FECYT i ANECA, que aquest any s'ha ampliat també a col·leccions editorials. Això ens exigeix alguns canvis importants -com ara nomenar un/a director/a, fins ara inexistent- i, de fet, no sabem si assolirem tots els criteris que es demanen, especialment els vinculats a l'externalització tant de les avaluacions com de l'autoria dels llibres.

La qüestió de l'externalització és rellevant perquè posa en qüestió una de les bases de l'associacionisme cultural i científic, en què el que es valora és que els autors siguin externs a la institució que promou la publicació i, per contra, es penalitza el que abusivament es conceptua d'endogàmia. La definició de què és extern i què no, d'altra banda, és variable. En el cas de les revistes, afecta bàsicament al consell de redacció, no a l'entitat que promou la revista. En el cas dels llibres, la FECYT i l'ANECA, que pensen bàsicament en editorials universitàries, demanen que el 40% dels autors treballin en una institució diferent a la que edita la col·lecció. En qualsevol cas, aquest criteri pot portar a la situació paradoxal de persones que amb la major voluntat posen hores i feina per impulsar una col·lecció i que després no poden publicar-hi sense perjudicar-la. De fet, això ja està passant en els consells de redacció de les revistes.

Hi ha algunes iniciatives privades de finançament de la recerca que comporten un esperó o una exigència de difusió entre un públic ampli i que poden

ser beneficioses en el sentit de revaloritzar aquest aspecte negligit en els curricula acadèmics. Estic pensant concretament en la convocatòria dels ajuts RecerCaixa, adreçada als àmbits d'humanitats, educació, polítiques públiques i inclusió social, que atorga molta importància no només a la dimensió científica del projecte sinó també a la seva projecció social. Per fer-nos-en una idea només quantitativa, si al projecte científic de les convocatòries RecerCaixa s'hi poden destinar un màxim de 7,5 pàgines, a les qüestions sobre inclusió i participació de la societat se n'hi reserven 4,5. No es tracta, doncs, d'un simple apèndix formal, sinó que s'exigeix pensar amb detall una relació d'accions vinculades a la divulgació del projecte i valorar quins poden ser-ne els beneficiaris i quines les seves expectatives de transformació social. Algun dels projectes que conec que s'han concedit expliciten, entre altres propostes, que es faran convenis de col·laboració amb els centres locals de recerca i amb l'IRMU per fer accions de difusió.

Pel que fa quines a etapes de la vida acadèmica són les més adequades per tenir una major activitat divulgadora o de vinculació a la recerca local, és difícil donar una resposta única, ja que això dependrà de moltes circumstàncies personals. L'únic que m'atreviria a dir sobre això és que a un investigador jove amb possibilitats de fer carrera acadèmica se l'ha d'orientar sobretot cap als congressos més importants i cap a les revistes que ocupen les primeres posicions en els rànquings.⁴ És una qüestió de supervivència. Les possibilitats d'optar a contractes postdoctorals (Ramon y Cajal, Juan de la Cierva, Marie Curie) o d'aspirar a una plaça estable a la universitat, més enllà dels problemes actuals de contractació, són molt limitades, molt competitives i exigeixen una estratègia planificada des del primer moment. Tot i que per a un investigador jove li pot ser més assequible la revista d'un centre d'estudis, actualment és una mala opció si es vol fer carrera acadèmica.

El tercer bloc de qüestions a tractar es refereix a les possibilitats de cooperar -i també de delimitar territoris específics- entre Universitats i centres d'estudis. Aquí em sembla que caldria distingir entre el que en podríem dir la cooperació pel foment de la recerca en un determinat àmbit (territorial o temàtic), de la cooperació en el que seria, pròpiament, l'execució de programes de recerca. Dins el primer àmbit hi trobaríem bona part de les línies d'actuació de les quals ja he parlat: publicacions, organització de jornades o, fins i tot, congressos, etc. El segon correspondria a projectes de recerca estrictament.

Pel que fa al primer, és relativament senzill trobar espais de cooperació quan es disposa del capital humà per fer-ho. Insisteixo en la idea que he anat repetint: és important que els centres tinguin persones que puguin i vulguin

⁴ És d'utilitat, per a una primera aproximació, consultar la plataforma MIAR (<http://miar.ub.edu/>)

fer de pont entre la universitat i el territori, que puguin actuar des de dins de la universitat com a promotors d'actuacions conjuntes. Aquesta col·laboració també pot ser interessant des de la perspectiva de la mobilització de recursos. Jo no hi veig competència o solapament en aquest nivell. Centres d'estudis i universitats, més que competir per les mateixes fonts de finançament, poden contribuir a diversificar i ampliar les fonts potencials de recursos econòmics. Aquesta és, almenys, la meua experiència dins l'Associació d'Història Rural. La iniciativa en la programació d'aquestes actuacions, d'altra banda, no té perquè tenir un caràcter jeràrquic on alguna instància de la universitat decideix i els membres d'una entitat col·laboren de forma subordinada. Algunes de les activitats i publicacions que fem a l'Associació neixen de les propostes que arriben de socis no universitaris, i això és molt enriquidor i necessari també per a la universitat.

El segon àmbit, el de l'execució de la recerca, és més complex. Aquí podem trobar-hi tant bones notícies com de dolentes. La recerca universitària està subjecta a una dinàmica molt marcada pels projectes finançats pel Ministeri (actualment el d'Economia i Competitivitat) i, en alguns casos, per la Unió Europea. Aquests projectes, d'entrada, són força restrictius a l'hora d'acceptar col·laboradors que no formin part de la plantilla universitària, bé com a docents, bé com a becaris o investigadors postdoctorals. I quan ho permeten, és en qualitat no de membres de l'equip investigador, sinó de col·laboradors. La cooperació amb centres locals, en aquest nivell, no és fàcil.

D'altra banda, l'agenda de la recerca d'un grup universitari generalment és fruit d'un seguit d'apostes a llarg termini, de capital acumulat, d'equilibris interns i de necessitat de fer propostes acadèmicament competitives i innovadores. Personalment, veig difícil que aquesta agenda, que les prioritats de la recerca d'un grup universitari, pugui ser consensuada amb agents externs al món acadèmic. El que sí pot és coincidir-hi, però quan això passa, la col·laboració d'un centre d'estudis no sol tenir el caràcter de partner igualitari, precisament perquè acaba subordinada a les prioritats dels projectes fets en el marc universitari.

En l'execució de la recerca, la qüestió del finançament és bàsica i en la mesura que l'accés a aquests recursos procedeix de convocatòries ministerials o europees, les possibilitats d'encaix amb els centres locals són baixes. Tanmateix, hi ha altres convocatòries que es presten més a la col·laboració. Estic pensant, per exemple, en les velles convocatòries del programa d'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, que eren prou llamineres per involucrar a molts investigadors universitaris, com pot observar-se repassant la col·lecció de publicacions que estava vinculada al programa IPEC-anàlisi (Temes d'Etnologia de Catalunya). L'experiència de l'Associació d'Història Rural, que va ser beneficiària de dos projectes IPEC-anàlisi, és un bon exemple de fins a quin punt poden

produir-se sinèrgies entre la investigació més acadèmica i algunes demandes locals quan hi ha convocatòries que ho faciliten. En la realització d'ambdós projectes no només vam aconseguir mobilitzar moltes persones tant de dins com de fora del món universitari, sinó que el segon el vam planejar en estreta col·laboració amb l'Associació de Masos de Torroella de Montgrí i l'Estartit i va servir tant per donar lloc a un llibre (que era l'objectiu més acadèmic) com per realitzar diversos actes i exposicions de caràcter més local.⁵

Potser el que la recerca humanística universitària encara no ha explorat massa és el potencial que pot tenir la col·laboració ciutadana en determinats projectes d'investigació, i això pot donar lloc a un ampli espai de col·laboració amb estudiosos i centres locals. És el que avui es coneix com a ciència ciutadana o, tot i que no són sinònims, com a crowdsourcing i que, en alguns àmbits té resultats espectaculars (per exemple, entre els naturalistes afeccionats a l'ornitologia, la web de registre d'observacions Ornitho.cat). En la investigació històrica els casos que conec i que poden ser, en algun sentit, assimilables a aquest concepte de ciència ciutadana, estan vinculats a la genealogia, la demografia històrica i a la cartografia. Un d'ells, una mica allunyat en el temps i en l'espai, és del Cambridge Group for the History of Population and Social Structure, encapçalat per Toni Wrigley, que va dur a terme una formidable tasca de reconstrucció de famílies en 26 parròquies angleses, que implicava milers d'hores de treball, a partir del treball de voluntaris.⁶ El seu treball és avui la referència bàsica sobre la població anglesa entre el segle XVI i el segle XIX. El segon cas, més proper i recent, és un projecte impulsat el Centre d'Estudis Demogràfics a Sant Feliu de Llobregat, en col·laboració amb el seu arxiu municipal, per fer una transcripció assistida dels padrons i censos de població locals, o sigui per supervisar a través de voluntaris les transcripcions realitzades de forma automàtica mitjançant programes informàtics de reconeixement de text manuscrit.⁷ El mateix CED té un altre projecte de ciència ciutadana que sota el títol "Veus valencianes" pretén recollir dades sobre la població d'origen valencià immigrada a Catalunya.⁸ En una línia més virtual, podem esmentar el projecte de georeferenciació de cartografia històrica de Catalunya⁹ o algunes webs col·laboratives de genealogia.

Evidentment, molts d'aquests projectes de ciència ciutadana sorgeixen de

5 <http://www.ddgi.cat/historiarural/masovers/index.htm>

6 Tony Wrigley, J. E. Oeppen, R. S. Schofield, R. S. Davies (1997) *English Population History from Family Reconstitution 1580-1837*, Cambridge University Press

7 <https://www.santfeliu.cat/go.faces?xid=27540>

8 <http://gedemced.uab.cat/ca/veus-valencianes>

9 Noelia Ramos i Rafael Roset (2012) "Georeferenciació de mapas antiguos con la ayuda de usuarios", *Revista Catalana de Geografia*, XVII, 46

la voluntat d'externalitzar tasques de buidatge o de manipulació que són molt laborioses, però no poden ser concebuts només com un aprofitament simple de la col·laboració de voluntaris. Simplement perquè no funcionaria. Cal que hi hagi alguna compensació que doni sentit i valor a la cooperació. L'exemple d'Ornitho.cat al qual m'he referit anteriorment és molt il·lustratiu: el fet de que els usuaris anotin i comparteixin les seves observacions no només els permet mantenir un registre de la seva pròpia activitat, sinó que serveix com a sistema d'alerta per notificar l'avistament de rareses, el pas migratori i altres notícies d'interès per a tot ornitòleg.¹⁰

En conclusió, tot i les dificultats perquè pugui haver-hi una cooperació a nivell d'execució de la recerca entre entitats locals i grups universitaris, i tot i les jerarquies que estableix l'acadèmia tant a l'interior del món universitari, com en les seves relacions amb l'exterior, existeixen espais i oportunitats en què és possible pensar en projectes cooperatius. Per això, però, són importants les persones que puguin activar els mecanismes adients dins d'aquest univers complex que són les universitats.

¹⁰ <http://ornitho.cat/>

Missió a la universitat i confluències amb el món de la recerca local

Queralt SOLÉ BARJAU
Professora de la Universitat de Barcelona

El moment actual

L'esquerda entre el món local i el món universitari és, al meu parer i malauradament, cada cop més àmplia. Cal dir, però, que la lectura que es presentarà al respecte es focalitza en l'àmbit de les humanitats, desconeixent si en altres àmbits és més propera o més allunyada. En el de les humanitats, i sobretot pel que fa a l'àmbit de la història, la distància entre el món universitari i el món local s'ha anat aprofundint per moltes i diverses raons i, malauradament, no sembla que sigui una situació que s'hagi o es pugui revertir en temps propers, malgrat alguns indicis positius que es presentaran. De la mateixa manera, cal tenir en compte que el que es presenta tot seguit és una visió feta des de la Universitat de Barcelona (UB), ubicada a la capital de Catalunya i per tant molt allunyada del que actualment entenem com a "territori" i que abans es deia "comarques". És possible, doncs, que situacions que es detecten respecte al món local i al món universitari siguin diferents en universitats més properes al territori, en el sentit que siguin més properes al que entenem per món local, poblacions relativament petites que envolten universitats com la de Girona, Lleida, la Rovira i Virgili de Tarragona o inclús l'Autònoma de Barcelona. La UB és a la gran metròpoli catalana i està envoltada de grans poblacions –la segona i la quarta en població de Catalunya, com són l'Hospitalet de Llobregat i Badalona (Idescat.cat 2017)-.

Possiblement són molts els motius que han portat a aquesta situació i possiblement la competitivitat entre universitats –a nivell internacional- és un motiu important. En els darrers deu anys hi ha hagut canvis destacats al si del món universitari, on han començat a aparèixer i s'han assentat diverses classi-

ficacions internacionals que han fet que des dels òrgans de govern hi hagi una tendència a incentivar noves i diferents polítiques. Aquestes cada cop més tenen uns objectius molt clars: fer el que calgui per estar al nivell més alt en aquestes classificacions. I què valoren aquestes rànquings? Doncs de tot, excepte la relació de la universitat amb el seu entorn més immediat.

Volent trobar qüestions mesurables per poder qualificar les universitats, es valora d'aquestes les publicacions, premis o la seva presència a Internet, entre moltes altres qüestions. Però a més a més no totes les classificacions valoren el mateix o donen el mateix valor a les qüestions que es mesuren: cada classificació té una valoració diferent. Pel Shanghai Jiao Tong University Ranking, un dels més coneguts internacionalment, és important el número de Premis Nobels guardonats; el número de guanyadors de la Medalla Fields (Medalla Internacional per Descobriments Excel·lents en Matemàtiques), el nombre d'investigadors molt citats en 21 temes generals, el nombre d'articles publicats en revistes científiques com Science i Nature o l'impacte dels treballs acadèmics registrats en el llistat del Science Citation Index, que és on es computen les citacions dels autors dels articles. Tot plegat, com pot comprovar-se, molt internacional. Hi ha altres índexs, el The Times World University Ranking, la Classificació de la Comunitat Europea, el Classificació webomètrica del CSIC, la Classificació d'Universia, o la classificació segons el World Ranking Universities.

En major o menor mesura, donant un tant per cent més elevat o menor, tots els rànquings comptabilitzen el nombre de publicacions en revistes arbitrades i indexades de circulació internacional, i d'aquesta manera es pretén mesurar la capacitat de generar coneixement nou i de traslladar-lo a la comunitat científica internacional. I, encara, també es valoren el nombre de publicacions en revistes d'alt impacte (per exemple Science, Nature), amb la qual cosa es pretén quantificar la penetració del coneixement generat entre els cercles acadèmics considerats com a més rigorosos. Aquestes revistes que s'esmenten són bàsicament (per no dir únicament) en anglès i abans de poder-hi publicar un article s'ha de passar per mesos de feina feixuga per poc agraïda: més enllà d'escriure un article, resultat possiblement de mesos o anys d'investigació, l'article va i torna diverses vegades fins que els correctors consideren que és publicable (si és que de sortida no han considerat que no tenia el valor suficient per ser publicat). En qualsevol cas, no és fàcil arribar a publicar, des del món de la història, articles en aquestes revistes, tot i que també és cert que des del món universitari hi ha hagut un aprenentatge al respecte i ara és més freqüent trobar articles en anglès en revistes reconegudes de temes relacionats en qüestions catalanes. Ara bé, el que es pot observar amb tota claredat és que el que es premia és la internacionalització. Sent aquest un dels objectius clau de les universitats actuals, és molt difícil que els seus òrgans de govern valorin el que els pot aportar el món local.

Per poder fer més comprensible la situació de la distància existent entre la UB i el món local, cal fer esment al fet que, atès que les universitats (o la UB) que volen aparèixer en aquests rànquings incentiven els seus professors, que són els qui creen coneixement, a què s'adaptin a les demandes, és a dir, a la internacionalització. Per tant, d'entre moltes de les directrius que els docents reben n'hi ha una que preval per sobre de totes les altres: produïu coneixement en anglès i en revistes indexades internacionals. Els professors, si més no a la UB, estan sotmesos a una avaluació anual de la seva feina científica: se'ls valoren els articles escrits i on han estat publicats; els congressos als quals s'ha assistit; els capítols de llibre realitzats; els grups de recerca dels quals es forma part... I, com es pot imaginar, una conferència en un centre d'estudis local o un article en una revista d'un centre d'estudis gairebé no és valorada. Conseqüència directa: els professionals universitaris, els qui en principi estan creant coneixement, no el traslladen a la societat —en aquest cas a través dels centres d'estudis o en xerrades arreu del territori— perquè no els hi és valorat. També cal dir-ho: no es valora ni per part de la universitat (en aquest cas de la UB) ni per part de les agències d'avaluació de qualitat que després avaluen al professor de forma externa (l'AQU en l'àmbit català o l'ANECA en l'estatal). Aquesta és una altra qüestió respecte a la qual valdria la pena reflexionar, perquè una cosa és que el món et forci a ser internacional, i que així s'hagi de fer perquè inclús es força a fer conèixer molts aspectes de Catalunya (des d'històrics a mediambientals per posar un exemple) i una altra cosa és que la pròpia institució catalana no incentivi, també, que es publiqui en català o que es facin col·laboracions amb centres d'estudis, revistes locals o conferències al territori.

En aquest sentit, els òrgans de decisió de l'AQU (Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya, que és qui tramita les acreditacions per poder optar a ser o no professor universitari) haurien de tenir en compte que si es manté aquesta incentivació a només escriure a nivell científic en anglès i només per al món acadèmic, els universitaris deixaran d'escriure en català, com ja està passant. Els centenars de publicacions existents dels centres d'estudis (periòdiques o monografies) o el fet de fer-hi una conferència haurien de ser valorades, ni que fos mínimament: segur que hi ha alguna fórmula per tal de donar valor a aquesta tasca de trasllat del coneixement a la societat i del manteniment del català com a idioma científic i de creació de saber. Certament, s'han fet passos en positiu, com el fet de valorar a alt nivell revistes que potser no compleixen els estàndards internacionals però que són de catalanística: "Excepcionalment les revistes de catalanística, entesa aquesta com història, llengua i literatura catalanes que han obtingut millor puntuació a la classificació també resten incloses dins el grup A, encara que no compleixin les condicions necessàries abans esmentades." (Vegeu <http://agaur.gencat.cat/ca/avaluacio/carhus/carhus-plus-2014/>

index.html). Aquesta pot semblar una decisió sense transcendència, però en té molta: estem en un moment en què els autors escullen on publicar els seus articles en base a la qualificació que reben i si no n'hi ha de ben valorades en català (nivell A), és molt fàcil intentar publicar en castellà, on hi ha desenes de revistes ben indexades internacionalment. De la mateixa manera, i sense que la gestió universitària hi tingui res a veure, ha estat molt positiva la tasca de RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert), atès que per formar part de l'ingent fons amb accés a la xarxa (i per tant poder difondre més el coneixement) cal que les revistes compleixin tot un seguit de requisits que els fa tenir un mínim nivell d'edició i continguts: "Contenen un sumari; els articles estan signats i tenen més de 3/4 pàgines; estan editades per una institució científica, cultural i/o erudita catalana o publicades en català o relacionades per història o per temàtica amb la cultura catalana." Tres qüestions relativament senzilles d'acomplir i que fan que moltes publicacions del territori puguin fer un salt qualitatiu.

Un cop exposada la situació, es constata que, dissortadament, en l'actualitat hi ha molts pocs incentius per al professor universitari d'història –per posar un exemple– per a que participi en actuacions molt diverses que es puguin fer des del món local. Aquesta és la realitat actual, provocada com dèiem per la internacionalització a la qual es veu sotmès el món universitari, però més enllà d'aquest context general, tampoc la Universitat de Barcelona, de forma particular, mostra interès en aproximar-se al món local o en enriquir-se'n. En els seus Estatuts, publicats al DOGC l'any 2003 (DOGC núm. 3993 - 22/10/2003) no hi ha cap referència a la volguda, possible o probable relació amb el món local: el Títol VI, "De la Universitat i la societat", no fa cap referència al seu entorn més immediat (ni a la ciutat que l'acull ni a cap dels barris en què hi és present físicament). Si a través de l'Estatut no s'intueix cap interès de col·laboració amb el territori organitzat, representat en les entitats culturals i de recerca, tampoc es fa de cap manera visible en les atribucions dels diversos vicerectors. Dels quatre actuals que podrien recollir aquest interès (Recerca; Projecte i Internacionalització; Arts, Cultura i Patrimoni o Doctorat i Promoció de la Recerca) cap d'ells destaca entre les seves atribucions una incentivació de la relació amb el món local. Per tant, no sembla percebre's una voluntat política al respecte.

Possibles confluències

Amb el que s'ha exposat es constata que no serà fàcil canviar la situació en què, com s'ha dit, preval la internacionalització. Ara bé, no pot passar aquesta internacionalització pel món local? Que potser molts articles publicats en revistes indexades, en anglès, no poden sorgir d'estudis del món local? De fet, part dels professors universitaris actuals en història han fet les seves investigacions al món

local; un món que han historiat i han traslladat a estudis diversos fins fa pocs anys en català i castellà i en llibres o articles en revistes en llengua catalana o castellana. Molts dels actuals professors universitaris van accedir a la docència a la Universitat a partir de fer tesis doctorals del seu entorn més immediat, un entorn que els hi era proper, que coneixien i que els interessava més que cap altre, i que podien treballar sense haver de dependre del coneixement d'idiomes, l'accés a arxius estrangers o la capacitat econòmica, gairebé sempre limitada. Fa vint anys i més enllà, el moment culminant era la lectura de la tesi doctoral –possiblement després de molts anys d'investigació- i la seva publicació en format llibre, quelcom que no era gens fàcil. Com han canviat les coses ara, en què només es permet fer la tesi doctoral en quatre anys (amb alguna pròrroga) i on el que convé fer posteriorment no és publicar-la completa, sinó en diversos articles – i millor en anglès, si pot ser.

Per poder canviar aquesta tendència, és qüestió de convertir el "local en l'universal" (Jané & Serra, 2013), continuar treballant en l'entorn més immediat per convertir-ho en internacional al publicar-ho en anglès en revistes indexades. I després no deixar de publicar-ho en català: buscant un altre públic i amb altres finalitats. Si publicar-ho en anglès aporta punts per un currículum o reconeixement internacional, publicar-ho en català aporta reconeixement de l'entorn social més immediat i, sobretot, és una aportació en la llengua d'origen respecte temàtiques properes geogràficament. Això no portarà a crear un nexa entre la universitat i el món local quan es tracti d'investigacions particulars però, i si aquestes són col·lectives? I si s'incentiva als alumnes (de grau o màster) a participar en els centres d'estudis? Segur que hi hauria moltes possibilitats perquè des dels òrgans directius de la universitat s'incentivessin accions diverses.

Des del Grau d'Història de la Universitat de Barcelona s'ha procurat que la possibilitat de fer pràctiques externes es dugui a terme a un centre d'estudis o a l'IRMU mateix (http://www.ub.edu/facgh/practiques_curriculars/17_18/pract_curric_ha.htm). Són 210 hores (6 crèdits, el mateix valor que una assignatura de dos dies de docència a la setmana durant un quadrimestre) en les quals els alumnes han de fer tasques diverses relacionades amb les diferents línies d'actuació del centre on es realitzin (concretament, s'especifica: "Relacionades amb patrimoni local o comarcal (recerca, difusió, divulgació, etc.)"). Actualment (curs 2017-2018), hi ha fins a vuit places en oferta. Ara bé, també cal fer esment al fet que si aquestes pràctiques externes es porten a terme ha estat per iniciativa, en aquest cas, d'un professor concret (<http://peogh.blogspot.com.es/>), coneixedor de l'IRMU, dels centres d'estudis i de les tasques que s'hi desenvolupen. És interessant ressaltar aquest punt: sovint, les relacions que s'estableixen entre el món universitari i el món local es fan a través d'individualitats. Convenis (si n'hi ha), relacions concretes per dur a terme Treballs Finals

de Grau o de Màster o visites a un centre d'estudis o de persones relacionades amb aquests a la UB es donen i existeixen, però sempre es produeix la relació de forma bidireccional entre els responsables del centre i el professor, sense que hi hagi per part de la universitat com a institució una directriu explícita perquè aquestes relacions es produeixin, s'incentivin i, encara més, es concretin, oficialitzant-les d'alguna manera.

Hi hauria altres possibilitats, més enllà de les iniciatives individuals, de fer tasques coordinades entre la universitat i els centres d'estudis. Una possibilitat seria animar els consells d'estudis de diversos graus a tenir relacions amb entitats del món local, a subscriure convenis per sortides culturals o perquè es facin Treballs Final de Grau relacionats amb tasques que estan desenvolupant aquestes entitats. D'entre les indicacions que darrerament ha emès la UB no n'hi ha cap al respecte. Recentment, s'ha demanat als professors que ajudin els alumnes de batxillerat en els seus treballs finals de recerca quan aquests ho demanin; s'ha informat respecte a les accions que es poden dur a terme amb les start ups i s'ha creat un canal de divulgació amb activitats vàries per fer arribar la ciència a la societat (<http://www.ub.edu/laubdivulga/>). Tot i que no focalitzen en les possibles relacions culturals i/o científiques amb el món local, és destacable el fet que les tres indicacions miren cap endins, és a dir, cerquen apropar la universitat i el que s'hi fa a la societat, sense tenir com a objectiu la internacionalització. Ara bé, d'entre tots els projectes actuals d'UBDibulga (fins a 32) només un podríem considerar relacionat amb el món local, i en fer-ho ho forçaríem una mica. És un projecte que busca la participació ciutadana per mesurar la qualitat de l'aigua dels rius que s'anomena Riu.net (<http://www.ub.edu/fem/index.php/ca/riunetinic>), però malgrat que s'ha d'informar de les dades de localització, l'aplicació en què es recolza el projecte en cap moment demana pel municipi on es troba el riu ni tampoc pel nom del riu, perdent una bona oportunitat per entrellaçar la participació ciutadana amb la ciència i el coneixement de l'entorn.

Indefectiblement, perquè la universitat creï sinergies amb el món local que beneficiarien a ambdós universos, cal que motivi el seu professorat, del que ja s'ha explicat en quina situació d'obligatorietat de producció (per producció s'entén publicacions) internacional es troba. A nivell intern, des del món universitari es podria valorar més la connexió del professorat amb el món local, puntuar més la participació d'aquests en centres d'estudis o el fet de fer conferències, cursos, xerrades, ajudar en la coordinació de jornades o congressos, o bé en la participació en publicacions del món local. Com ja s'ha dit, quants centres no publiquen revistes o llibres que, al cap i a la fi, són emissors de coneixement? L'exemple de la quantitat de publicacions que es fan és ben palpable a la web de l'IRMU (<https://www.irmu.org/irmu/publications>).

Una altra opció seria valorar la participació en grups de recerca universitari de persones lligades als centres locals. Actualment, la pertinença a aquests grups està molt restringida i només n'hi poden formar part aquelles persones que tenen vinculació amb la universitat. Per què no es pot incentivar que aquesta recerca s'enriqueixi dels que estan treballant al món local? Per últim, hi ha el canvi de perspectiva: com fer que les persones que es mouen al voltant del món local s'apropin a la universitat? Podrien existir, potser, rebaixes econòmiques perquè la gent relacionada amb centres d'estudis locals es matriculin en màsters, postgraus o s'animin a fer tesis doctorals? D'aquesta manera, també s'aportaria científicitat a unes tasques que sovint estan fetes amb tot el voluntarisme possible però també amb greus mancances metodològiques. Tot i que aquesta opció seria molt positiva, el món universitari està tendint cada cop més a tancar-se en si mateix en el sentit que cada cop és més difícil estudiar un tercer cicle o fer una tesi doctoral sense tenir una dedicació completa. El missatge és clar al respecte: o s'és molt bon estudiant i es pot tenir beca o es té capacitat econòmica per dedicar-hi temps o és molt difícil compaginar un tercer cicle amb la vida laboral. Malgrat les dificultats, evidentment existents, seria un important enriquiment per les tasques que s'estan desenvolupant des de molts centres d'estudis.

Malgrat la panoràmica descrita, considerem que forçosament el món universitari, sobretot pel que respecta a les humanitats, tendirà a cercar la col·laboració amb el món local. Cada cop són més les ajudes econòmiques ben diverses (beques i subvencions) en les quals es puntua molt favorablement que el projecte presentat compti amb la participació ciutadana i que sigui capaç de transmetre el coneixement. Curiosament, pot semblar contradictori amb el que s'ha exposat en la primera part d'aquest escrit, però inclús també a nivell internacional la demanda de trasllat a la societat existeix i va in crescendo. Potser s'han adonat de la gran esquerda que s'està creant entre el món acadèmic i la gent? El cas és que hi ha ajudes europees que només es poden demanar si hi ha un acord entre la universitat i el món local, sigui ajuntament o entitat i n'hi ha d'altres que no ho especifiquen però en què es valora molt especialment la participació ciutadana en el projecte, el que s'anomena "ciència ciutadana".

Diversos factors han impulsat aquesta ciència ciutadana. D'una banda, la necessitat de mostrar a la ciutadania en què s'inverteixen els diners que van a parar al que s'anomena en general "ciència", tot constatant que existeix un abisme entre el que és la investigació científica i com la ciutadania entén en què s'estan invertint els seus impostos. La ciència ciutadana, doncs, pretén aproximar aquestes dues realitats, oferir una certa transparència i fer visible el perquè de les inversions i els seus resultats. Un segon aspecte interessant és la constatació de les limitacions de l'acadèmia. És evident que és un món

molt tancat i poc porós per a qui no en formi part (i aquí també ens hauríem de plantejar qui en forma part: professors, becaris, persones relacionades amb els grups de recerca malgrat no treballar a la universitat?). La ciència ciutadana pretén traspasar aquesta barrera invisible aprofitant tot el que la ciutadania hi pot aportar i que l'acadèmia, per molta acadèmia que sigui, no pot assolir. Perquè s'hagi anat desenvolupant aquest tipus de participació i col·laboració entre la societat i l'acadèmia ha estat molt important l'aparició de les noves tecnologies, des del mòbil fins a plataformes que ajuden a difondre iniciatives diverses (des de la Viquipèdia, passant per exemples concrets com scistarter.com, citsci.org o citizenscience.org). Una passejada per aquestes plataformes permet veure com és possible crear de forma fàcil i dinàmica nous projectes en què es combina la científicitat amb les dades que aporten tots aquells voluntaris. Des de projectes que van del control de l'evolució dels arbres urbans a la ciutat de Cambridge (USA) fins a la mesura de la salubritat dels rius de Costa Rica. Els projectes poden ser públics o privats (havent de sol·licitar participar-hi) i el més interessant és que aquestes plataformes són lliures, és a dir, des de Catalunya es pot proposar fer un projecte i aprofitar la plataforma per crear-lo. De la mateixa manera que ens aprofitem de Youtube o Vimeo per penjar vídeos, ens podem beneficiar de citsci.org per crear un projecte en col·laboració.

En aquest sentit, cal destacar la iniciativa de la UB en crear un portal de Ciència Ciutadana (<http://www.ub.edu/opensystems/es/projectes/oficina-de-ciencia-ciudadana/>). Exposen clarament quin és el seu objectiu: "La ciència ciutadana implica la ciutadania en les tasques pròpies d'una recerca científica i democratitzar un coneixement típicament poc accessible. Més enllà de fer arribar els continguts amb estratègies més pròpies de la comunicació científica, involucrem la ciutadania en la gestació de la recerca, la tria de línies de recerca i la realització de tasques pròpies de l'investigador. La ciència ciutadana és una nova manera de fer ciència." Actualment (març de 2018) agrupa fins a quinze projectes que van des de qüestions relacionades amb la salut mental "que analitza les interaccions entre persones amb problemes de salut mental, familiars i cuidadors de forma participada i vol aportar nou coneixement sobre el model d'atenció comunitària en salut mental", fins a l'anàlisi i estudi de les abelles urbanes, en què participen científics, apicultors i artistes, aquests darrers participant per construir prototips de ruscs urbans amb sensors per prendre dades i que estiguin connectats a internet. Pel que s'entén de la seva web, el projecte va néixer a partir d'una ajuda de les beques de Recercaixa i es manté actiu a partir de la participació de diverses institucions barcelonines a part de la mateixa universitat. Seria possible que l'IRMU o algun dels centres d'estudis, ni que fos del Barcelonès, hi pogués participar?

Conclusions

En un món de contradiccions com en el que vivim, el món acadèmic no n'és pas aliè. Com s'ha pogut veure, anem d'una universitat que es fixa com un dels objectius principals internacionalitzar-se i ser reconeguda mundialment (incentivada així mateix pels òrgans governamentals de la Generalitat) a una altra que, sent la mateixa, intenta divulgar coneixement i busca la participació ciutadana. Un món acadèmic contradictori en si mateix que també ho és en moltes altres coses. Per exemple, als professors que més punts aconsegueixen produint articles en anglès, i que per tant apareixen en els índex de citació i fan pujar punts a la Universitat, se'ls reconeix la tasca disminuint-los docència, el que en l'argot universitari s'anomena "càrrega docent". Aquesta mateixa manera d'anomenar la docència ja indica que està considerada pejorativament, atès que és una "càrrega" que s'entén que no permet investigar i continuar produint. Ara bé: no fora lògic que justament els millors acadèmics siguin els que igual que traslladen el seu coneixement amb articles científics de forma internacional, traslladin el seu saber als alumnes? Que potser la principal finalitat de la Universitat no és (o era) formar els alumnes?

Les universitats s'estan allunyant del seu entorn més immediat, sovint representat pels centres d'estudis, que articulen a nivell de coneixements —entesos de forma ben àmplia— la societat al territori. Alhora, però, sembla que comencin a ser conscients de la necessitat de relacionar-se justament amb el que en el fons és la seva base, atès que, al cap i a la fi, són molt poques les universitats del món en què els seus alumnes no són alhora els seus veïns. Malgrat el grau important d'internacionalització pretesa i buscada, s'albira un intent de fer arribar el coneixement a la societat i, encara més, que aquesta participi en la creació de coneixement. Les noves tecnologies ho permeten; possiblement, ara el que caldrà serà incentivar la voluntat tant des del món acadèmic com des dels centres que treballen al territori.

Ronda d'intervencions i preguntes X Edició de l'Espai Despuig organitzat per l'IRMU

Narcís Figueras (moderador): M'han demanat la paraula un parell de persones o tres. Per tant, comencem per una de les organitzadores, la Maria. Siguem breus tots amb la presentació i amb allò que vulguem demanar.

Maria Quintana (presidenta Centre d'Estudis Santjustencs): La meua intervenció serà breu. Volia dir tres coses diferents. En primer lloc, i en relació al que heu estat comentant sobre el paper de les universitats i les seves funcions en relació al territori i la ciutadania, recordo que a Reus una vegada uns representants de la Universitat de Castelló ens van explicar quelcom sensacional, en referència a la interacció entre el món universitari i la gent dels centres d'estudis. Va ser molt interessant. En segon lloc, vull comentar que a la nostra comarca es va engegar el projecte "El Llobregat a debat", dut a terme pel Centre d'Estudis del Baix Llobregat juntament amb el Consell Comarcal, i la universitat hi va participar perquè es va realitzar un estudi extens sobre tot el riu Llobregat. Va venir gent d'universitats d'arreu del món com ara de Corea o d'Itàlia, alumnes i professors, i es va fer tot un treball respecte a la recuperació del riu i a altres temes importants. Aquest projecte es va realitzar durant 15 dies i cal ressaltar el fet que va existir una complicitat absoluta entre les institucions que hi van participar. Per últim, i en relació a Sant Just, vull comentar que em sap molt de greu que avui no hi pugui ser el Francesc Blasco, vocal i encarregat de les publicacions del centre d'estudis, perquè ell té tot aquest tema de les universitats molt present. Però bé, ell ens ha presentat i dut al Centre d'Estudis Santjustencs una documentació de l'època de la guerra civil. Ara mateix s'està realitzant una transcripció i tria d'aquesta documentació mitjançant una tècnica usada a les universitats, utilitzant un total d'uns 80 voluntaris. Però llavors caldria destacar una altra qüestió: què fa la universitat amb els seus alumnes? Nosaltres, aquí, a

Sant Just, aquest any hem publicat un treball sobre l'aigua que ha fet un noi que és estudiant d'universitat, el tutor del qual ha estat Narcís Prat. Això ha estat una cosa particular que en Narcís ha fet per amistat o pel motiu que sigui. Amb tot, a Sant Just fa uns anys vam instaurar uns premis de recerca local anomenats "Premis Anton Malaret" perquè tant els nois i noies de l'últim cicle de l'escola primària com els de l'institut d'educació secundària hi poguessin presentar els seus treballs. Els tutors que participaven en el projecte estaven molt motivats, els nois i noies van respondre a la perfecció i es van presentar estudis realment fantàstics. Tanmateix, actualment això s'ha acabat: els tutors són unes altres persones, la canalla ja no és ben bé la mateixa, etc. I la veritat, sap greu perquè arriben a la universitat sense tenir inquietud o ganes de col·laborar i aprendre. Per això crec que dins de les nostres possibilitats, hem de seguir intentant inculcar als joves que treballin, que estudiïn, que experimentin, tot i que hi hagi la possibilitat que tot això rebi un cop o una frenada més endavant, durant el seu camí estudiantil. Aleshores el sentiment que tenim nosaltres és d'impotència, ja que esperem sempre que la llavor que plantem creixi i fructifiqui. Gràcies, moltes gràcies per la vostra atenció i les vostres comunicacions.

Narcís Figueras (moderador): En Francesc Viso havia demanat la paraula, després en Josep Santesmasas i també en Ramon Ten.

Francesc Viso (coordinador de la CCEPC): Només volia fer cinc cèntims sobre l'experiència de la Coordinadora quan s'acullen alumnes d'universitats en pràctiques. Aquest curs serà el quart any que acollim alumnes del grau d'Història i el tercer que acollim alumnes del grau d'Humanitats de la UAB. Hem arribat fins a aquest punt gràcies a la sensibilitat d'algun professor del Departament en concret que ens ha proposat la possibilitat de poder constar al llistat com a possible receptor d'alumnes en pràctiques, no pas per un acord directe entre la Universitat i la Coordinadora. Així, ens han inclòs al llistat i ens han convidat a presentar-nos davant dels alumnes. En aquest sentit, vull destacar que ningú ens coneix ni entén ben bé què és un centre d'estudis perquè una entitat que es dediqui a dur a terme recerca tan sols per "amor a l'art", no entra dins dels seus paràmetres de comprensió. Bé, una vegada ens arriben els alumnes, el que primer interessa és saber on resideixen perquè per a ells és important poder realitzar les pràctiques a prop de casa, per un tema de comoditat, però també és important que la feina o el projecte els agradin, per poder identificar-se millor amb allò que fan. Per tant, els ubiquem segons els seus interessos personals, presentant-los el centre que tenen més pròxim (perquè de segur que n'hi ha un prop de casa seva), i els expliquem el projecte que s'està duent a terme des de l'entitat en concret. Si la resposta de l'alumne és positiva, ens posem en contacte amb l'entitat i a partir d'aquí ja poden començar les pràctiques. Ara bé, existeixen algunes paradoxes en relació a tot aquest sistema. Per començar, la

universitat requereix un sol interlocutor que ha de ser la Coordinadora, no vol cinquanta interlocutors (un de cada centre d'estudis local), que signi el conveni, que faci les valoracions, etc. Nosaltres doncs, apareixem a la documentació com a tutors però en realitat (i vet aquí la vertadera curiositat d'aquesta història), quan s'escriu la memòria de les pràctiques explicant on es realitzaran les pràctiques de l'alumnat, hi ha un espai a baix de tot reservat per a poder indicar el nom del "Coordinador del projecte", i és aleshores quan surten a la llum noms de professors d'universitat. Aquests professors, evidentment, no són els mateixos que envien els alumnes i això passa la majoria de les vegades. Apareixen professors universitaris per tot arreu, al Papiol, a Martorell, a Sant Feliu, a molts municipis, i resulta que en realitat són ells els que fan la valoració i seguiment dels alumnes. Però aquest fet apareix empetitit, és a dir, no es valora aquesta feina. La Coordinadora signa la documentació necessària però resulta que hi ha un professor universitari que ha estat durant 210 hores en el cas de la UB o 150 hores en el de la UAB, a sobre de l'alumne, orientant-lo, dient-li el què ha de fer i com ho ha de fer, etc. Aquest paper no se li valora tampoc.

Narcís Figueras (moderador): Aquest és un dels interessos, poder-ho valorar, sí. Em sembla que ara tenen la paraula demanada en Josep i en Ramon.

Josep Santesmases (vicepresident de l'Institut Ramon Muntaner): Bé, jo voldria fer una reflexió des de la perspectiva dels centres d'estudis. Des de la fundació ens vam proposar editar puntualment de manera anual, una revista de recerca. En relació a aquesta edició, en aquests darrers anys alguns centres hem fet esforços per tal de millorar-ne la formalitat amb l'objectiu de tenir reconeixements (s'ha aconseguit a nivell baix, però s'ha aconseguit). Publiquem articles de professors universitaris (perquè ens ho demanen o bé perquè els anem a buscar nosaltres mateixos), també publiquem articles de professors de secundària, treballs de final de grau, de professionals (siguin arqueòlegs, siguin historiadors, siguin el que siguin, a vegades també treballs de ciències naturals). Ens preocupa que això, aquestes publicacions i articles, no tinguin cap valoració en els currículums acadèmics del professorat. D'alguna manera, si ho traslladéssim a la medicina, es podria fer una comparació d'aquesta situació. Seria així: uns són aquells metges que visiten, que també estudien i que recepten perquè volen curar els malalts i potser aleshores, hi ha uns altres metges, que visiten per realitzar estudis i dirien "no cal que els recepti res perquè la idea és fer l'estudi només, no els que els passi". Això a vegades em sembla que succeeix amb aquesta prioritat de publicar només les dades d'història local i no revertir-ho a la societat local. I amb això, m'he trobat amb una cita del professor Martí Domínguez que és professor de la universitat de València i el director de la revista "Mètode", però també és un novel·lista jo crec, excel·lent, i en la darrera novel·la parlava dels professors aquests que només busquen publicar en revistes estrangeres,

professors que no tenen problemes ni no són cap problema pels governs perquè sempre estan al que toca. En un altre moment diu: "són aquelles persones que mai lleixen res del que no els interessi per a la seva formació, aquells que de vegades volen ser neutrals", i aquesta neutralitat vol dir que estàs al costat de qui mana, etc. Tot això, des de la perspectiva des dels que ens pensem que la recerca sobre un territori l'hem de traslladar a la societat d'aquell territori perquè millori els seus coneixements i la seva cultura, a vegades ens preocupa. Tot això que hem tractat avui aquí, la veritat és que ens ha obert perspectives i idees de com funciona i de com podria funcionar.

Ramon Ten (antic cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat): Bona tarda a tots, crec que ha estat molt interessant i s'han tocat temes sobre els que val la pena reflexionar-hi. Amb tot, jo contradiria una mica la Queralt amb l'últim que ha explicat. No sé si és per experiència professional però precisament l'arqueologia, és en el camp en què es dona més interrelació i participació de la universitat en els ens locals i en el món local. Per la meua llarga experiència com a cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat doncs, puc afirmar que l'arqueologia és un dels camps en que més relació hi he vist, i també en un dels que s'hi ha participat més.

Queralt Soler (professora Història Contemporània Universitat de Barcelona): Absolutament d'acord. Jo el que deia és: com ho puc articular això? Perquè m'estic trobant que no tinc mecanismes d'articulació, és a dir, els centres d'estudis no m'han acabat de respondre. No sé si l'IRMU té una secció acadèmica, potser per lligar-ho amb la universitat. Però estic absolutament d'acord en que són dels que hi participen més.

Ramon Ten (antic cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat): El que sí que podries lligar o puntualitzar en certa manera, és la Xarxa d'Arqueòlegs Territorials de la Generalitat, del Servei d'Arqueologia, els quals sí tenen molt lligam amb els centres d'estudis, però molt.

Queralt Soler (professora Història Contemporània Universitat de Barcelona): Anar per la Xarxa d'Arqueòlegs. Per aquí encara no hi havia anat, sí, sí.

Ramon Ten (antic cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat): Anar per aquí és interessant perquè crec que és la manera pràctica de que molts centres i molts arqueòlegs comencin a treballar de manera conjunta. Llavors voldria comentar una altra cosa, més relacionada amb el que deia el Dr. Grau. Jo sóc vallesà, formo part d'una institució del Vallès. En el cas de la Fundació Bosch i Cardellach i la UAB (que és l'única universitat del Vallès), puc dir que tenim molta relació, a part de perquè estem al Vallès i estem a Sabadell perquè que està al costat de l'Autònoma, també perquè la universitat és patrona de la Fundació. El representant de la Fundació Bosch i Cardellach actualment és en Carles Sánchez però el rector correspo-

nent, en aquest moment la rectora Ros, va venir fa pocs dies a fer la nostra lliçó inaugural, precisament parlant dels 50 anys de l'entitat i de la implantació actual de l'Autònoma. Això vol dir que existeix relació. Tenim un conveni "mare", però a més també tenim una altra sèrie de convenis d'actuació. Crec que en aquest sentit, ens sentim recolzats per l'Autònoma i ens sentim que formem part d'aquest entramat. Jo vaig ser estudiant a la Universitat de Barcelona i entenc una mica els companys catedràtics amb el fet que aquest, és un món diferent al de la Universitat de Girona i de la Rovira i Virgili, que formen part del seu territori o regió (com vulguem dir-li), de dalt a baix i de baix a dalt. En canvi, les altres no es troben al mateix nivell. Simplement volia realitzar aquestes aportacions.

Narcís Figueras (moderador): Si em voleu passar el micròfon, sisplau. El Dr. Grau té una reflexió que se li ha suscitat posteriorment i amb això acabarem aquesta taula, si em permeteu.

Francesc Xavier Grau (vicepresident Xarxa Vives i antic rector Universitat Rovira i Virgili): Volia posar damunt de la taula un concepte que he lligat amb diferents intervencions relacionat amb un corrent que avui en dia s'està desenvolupant a les universitats que anomenem "Aprentatge i servei", no sé si en sou coneixedors. En el cas de la URV fa 5 anys que està en marxa. El programa "Aprentatge i Servei" aprofita la necessitat dels estudiants, de treballar i projectar la seva feina (sobretot a través de treballs de final de grau, però també de final de màster). Aquest és l'influent principal, però el concepte és que durant la carrera, durant els estudis, els estudiants treballen els conceptes fent un servei a la societat i amb aquesta idea es desenvolupa el que se'n diu "Mercat de Projectes Socials". Com he comentat, a la URV ja s'està duent a terme la cinquena edició. La idea em sembla totalment útil i simplement crec que no hem acabat de posar-la en context i podríem parlar de "social" en sentit molt ampli o bé de "cultural i social", però el cas és que funciona. Més de 100 projectes cada any es concreten en aquest mercat i es desenvolupen entre els estudiants de la universitat i l'entitat social que ho reclama. Això consisteix en què les entitats socials plantegen els seus reptes, les seves preocupacions i els estudiants universitaris els escullen com un treball per fer. Si aquí hi afegim la idea de posar-hi projectes d'estudis que vinguin des dels centres d'estudis locals doncs seran més possibilitats a triar pels estudiants. Això ja existeix, no sé com ho fan la resta d'universitats, sé que el nostre programa té 5 anys de durada i avui en dia està en aquesta xifra.

Narcís Figueras (moderador): Moltes gràcies a tots per ser-hi i moltes gràcies també a vosaltres.

